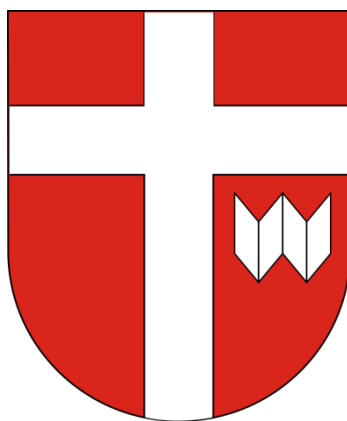

ZAŁĄCZNIK

***DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ,
GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY POTWORÓW***

**na potrzeby opracowania
STRATEGII ROZWOJU GMINY POTWORÓW NA LATA 2025-2040**

PROJEKT

POTWORÓW 2025

Dokument opracowany przez:

Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowo-Handlowe „BaSz”

mgr inż. Bartosz Szymusik

26-200 Końskie ul. Polna 72

www.basz.pl

tel./fax: 41 372 49 75 e-mail: basz@post.pl

przy współpracy:

Urzędu Gminy w Potworowie

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
1. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE	6
1.1. Ogólna charakterystyka gminy	6
1.2. Demografia	6
1.2. Pomoc społeczna i ochrona zdrowia.....	9
1.3. Bezpieczeństwo publiczne	13
1.4. Edukacja i wychowanie	14
1.5. Kultura, sport i rekreacja	15
1.6. Dziedzictwo kulturowe	17
1.7. Aktywność społeczna	19
2. UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE	21
2.1. Potencjał gospodarczy	21
2.2. Rolnictwo	24
2.3. Rynek pracy i bezrobocie	24
3. UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE.....	26
3.1. Rys historyczny	26
3.2. Transport i dostępność komunikacyjna	26
3.3. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne	29
3.4. Mieszkalnictwo	32
3.5. Stan infrastruktury technicznej.....	33
4. ŚRODOWISKO I KLIMAT.....	36
4.1. Środowisko przyrodnicze	36
4.2. Warunki klimatyczne	40
4.3. Jakość powietrza	40
5. BUDŻET I POLITYKA INWESTYCYJNA GMINY.....	45
SPIS TABEL, WYKRESÓW I RYSUNKÓW	53

WPROWADZENIE

Kompleksowa i pogłębiona diagnoza stanowi punkt wyjścia i bazę dla opracowania strategii rozwoju gminy. Przygotowanie diagnozy stanu obecnego gminy Potworów ma na celu rozpoznanie i analizę czynników, które mogą stanowić potencjał rozwojowy gminy, jak również czynników, które utrudniają jej dalszy rozwój. Poznanie mocnych i słabych stron gminy a także identyfikacja szans i zagrożeń dla rozwoju gminy ułatwi opracowanie strategii rozwoju, w której wyznaczone zostaną cele i kierunki działań w perspektywie do 2040 roku.

Niniejszy dokument stanowi opracowanie na temat sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej gminy Potworów pod kątem obecnego, jak i przyszłego rozwoju. Jest to analiza wyjściowa, która stworzy bazę i ma służyć przygotowaniu dokumentu Strategii Rozwoju Gminy Potworów na lata 2025-2040.

Zgodnie z obowiązującym prawem, diagnoza nie jest tylko dobrą praktyką czy standardem realizacyjnym, ale obowiązkiem ustawowym. Zgodnie z art. 10a ust 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tj. Dz. U. 2025, poz. 198), *„Podmiot opracowujący projekt strategii rozwoju, (...) przygotowuje diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych, w tym miejskich obszarów funkcjonalnych”*. W niniejszym przypadku diagnoza została przygotowana jako odrębny dokument (raport diagnostyczny), z kolei wnioski płynące z przeprowadzonej diagnozy wskazane zostaną w samej strategii. W diagnozie stanu obecnego gminy Potworów przeanalizowano uwarunkowania:

- społeczne – analizie poddano czynniki społeczne mające wpływ na jakość życia mieszkańców i funkcjonowanie gminy. Przeanalizowano sytuację demograficzną gminy, edukację, pomoc społeczną, ochronę zdrowia, bezpieczeństwo publiczne, kulturę, sport, dziedzictwo kulturowe a także aktywność społeczną mieszkańców. Celem diagnozy jest rozpoznanie potrzeb i potencjału społeczności gminnej w zakresie usług społecznych a także identyfikacja istniejących i potencjalnych zagrożeń społecznych. Identyfikacja tych czynników pozwoli zaplanować i wdrożyć odpowiednie działania, prowadzące do poprawy jakości życia mieszkańców gminy.
- gospodarcze – przeanalizowano czynniki i uwarunkowania, które oddziałują na rozwój gospodarczy gminy. Celem diagnozy tego obszaru jest ustalenie czynników sprzyjających rozwojowi oraz wpływających na hamowanie rozwoju a także skutków wynikających z ich obecności na terenie gminy Potworów. Diagnoza tego obszaru obejmuje ocenę aktywności gospodarczej mieszkańców gminy, rolnictwo, rynek pracy i bezrobocie. Diagnoza uwarunkowań gospodarczych gminy pozwoli na dobór kierunków działań, umożliwiających lepsze wykorzystanie istniejących potencjałów i przezwyciężenie barier rozwoju gospodarczego gminy.
- przestrzenne – analizą objęto dotychczasowe przeznaczenie i zagospodarowanie terenu gminy, instrumenty regulujące ład przestrzenny, wyposażenie w infrastrukturę techniczną, dostępność komunikacyjną a także zasoby mieszkaniowe gminy. Analiza uwarunkowań przestrzennych ułatwi wytyczenie kierunków rozwoju gminy.

- klimatyczno-środowiskowe – obszar ten jest ściśle związany z charakterem danego terenu. Obecność określonych form przyrody również warunkuje działalność jednostek samorządu terytorialnego. Uwarunkowania przyrodnicze oddziałują na procesy rozwojowe gminy – mogą zarówno je ograniczać jak i sprzyjać niektórym działaniom/przedsięwzięciom, dlatego też istotne jest zobrazowanie sytuacji środowiskowej panującej na terenie gminy. Diagnoza środowiska przyrodniczego umożliwi realizację trafnych decyzji i podejmowanie skutecznych działań na rzecz ochrony środowiska i wykorzystania potencjałów wynikających z uwarunkowań.

W dokumencie przeanalizowano także budżet i politykę inwestycyjną gminy. Przedstawiono dochody i wydatki gminy na przestrzeni ostatnich kilku lat oraz zrealizowane inwestycje, których realizacja służy rozwojowi lokalnej gospodarki i społeczności gminnej.

Do przygotowania niniejszej diagnozy wykorzystano dane statystyczne pochodzące z otwartych baz danych, głównie z Banku Danych Lokalnych GUS, a także dane zebrane i przekazane przez Urząd Gminy w Potworowie. Opierano się również na powszechnie dostępnych raportach, opracowaniach tematycznych oraz informacjach zamieszczanych na oficjalnych stronach internetowych instytucji i JST.

Podsumowaniem całości danych ukazanych w niniejszym opracowaniu będzie bilans strategiczny i zdefiniowane wyzwania rozwojowe, które zostaną ujęte w Strategii Rozwoju Gminy Potworów na lata 2025-2040.

Diagnoza przygotowana została w ujęciu:

- dynamicznym – przeprowadzona została analiza trendów/tendencji społecznych, gospodarczych, przestrzennych i środowiskowych zachodzących w gminie i jej otoczeniu w ostatnich latach. Diagnoza została zatem przeprowadzana w układzie dynamicznym (kilkuletnim), który pozwolił na uzyskanie informacji o dokonujących się zmianach w charakteryzowanych obszarach.
- porównawczym – w diagnozie zastosowane zostały porównania, które pozwoliły umiejscowić gminę w szerszym kontekście. Gminę przedstawiono na tle powiatu, województwa, a niekiedy również kraju.

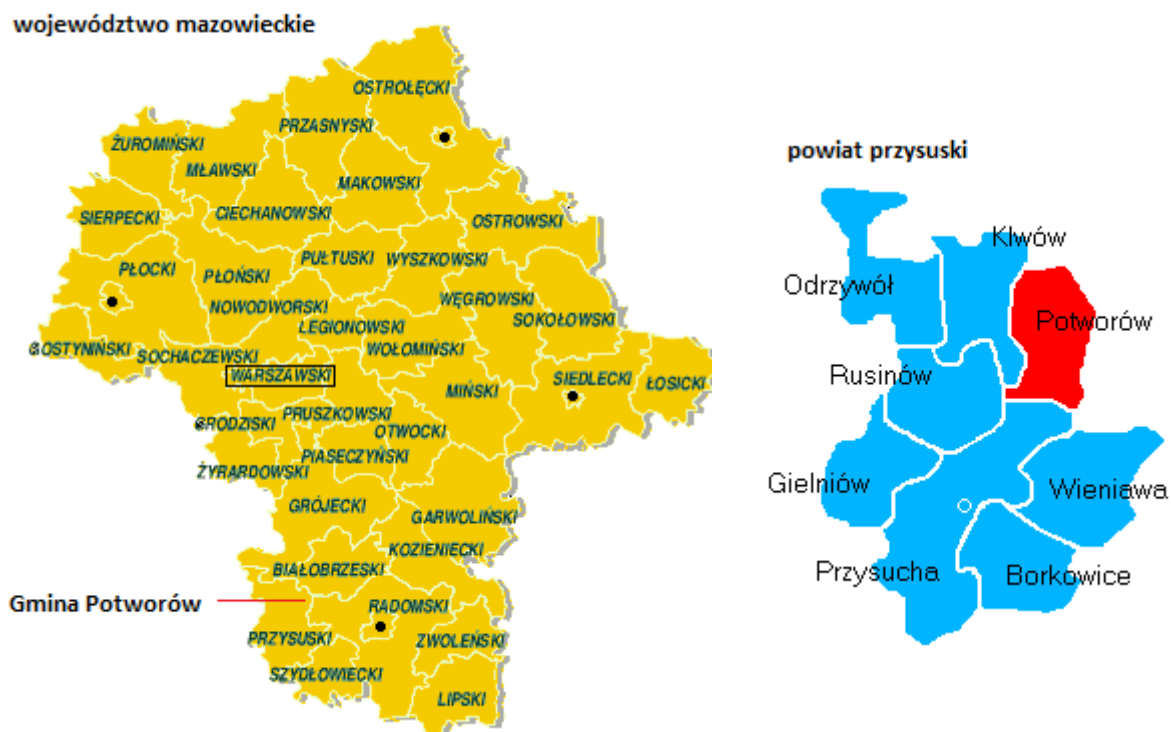
1. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE

1.1. Ogólna charakterystyka gminy

Gmina Potworów to gmina wiejska położona w południowej części województwa mazowieckiego, w powiecie przysuskim. Siedzibą władz samorządowych jest miejscowość Potworów. Sąsiaduje z gminami: Radzanów i Wyśmierzyce (powiat białobrzegi), Przytyk (powiat radomski) oraz Klwów, Rusinów i Przysucha (powiat przysuski). Powierzchnia gminy wynosi 81,89 km² i stanowi 10,22% powierzchni powiatu przysuskiego oraz 0,23% powierzchni województwa mazowieckiego. W skład gminy wchodzi 15 jednostek pomocniczych (sołectw): Dąbrowa Goszczewska, Długie, Grabowa, Grabowska Wola, Jamki, Kozieniec, Łojków, Marysin, Mokrzec, Potworów, Rdzów, Rdzuchów, Rdzuchów Kolonia, Sady i Wir. Rozmieszczenie sieci osadniczej jest stosunkowo równomierne. Siedziba gminy położona jest centralnie w stosunku do całego jej obszaru.

Gmina Potworów znana jest w szczególności z uprawy papryki i właśnie w tą stronę rozwija się gospodarka rolna. Zagłębie papryczane uznawane jest za największe w Europie. Papryka ma tak duże znaczenie dla osób tam zamieszkujących, że od kilkunastu już lat obchodzony jest Dzień Papryki w Potworowie.

Rysunek 1. Gmina Potworów na tle województwa i powiatu (<https://pl.wikipedia.org>)

1.2. Demografia

Struktura demograficzna jest podstawową kwestią ocenianą w procesie diagnozowania i rozwoju społeczno-gospodarczego gminy. Stanowi ona bardzo ważny czynnik perspektywiczny rozwoju obszaru. Według danych GUS (stan na koniec 2024r.) gmina liczy

3976 mieszkańców, w tym 49,7% stanowią kobiety, a 50,3 % mężczyźni. W ostatnich latach obserwuje się tendencję spadkową liczby ludności zamieszkującej gminę. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 48,5 osoby/km².

Tabela 1. Demografia w gminie Potworów w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Liczba ludności ogółem	4.187	4.052	4.014	3.993	3.980	3.976
Kobiety	2.085	2.031	2.002	1.987	1.982	1.974
Mężczyźni	2.102	2.021	2.012	2.006	1.998	2.002
Ludność wg ekonomicznych grup wieku						
Wiek przedprodukcyjny	811	858	823	793	776	781
Wiek produkcyjny	2.618	2.427	2.438	2.428	2.399	2.370
Wiek poprodukcyjny	758	767	753	772	805	825

Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku pokazuje, że z roku na rok zmniejsza się liczba ludności w wieku produkcyjnym, jednocześnie wzrasta liczba ludności pozostającej w wieku poprodukcyjnym, co jest zjawiskiem niekorzystnym. Ludność w wieku produkcyjnym stanowi potencjalne zasoby pracy. W roku 2019 na terenie gminy zamieszkiwało 62,5% osób w wieku produkcyjnym, natomiast w roku 2024 liczba ludności w wieku produkcyjnym stanowiła 59,6% ogółu ludności gminy. Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym, w 2019 roku stanowiła 18,1% ludności, natomiast w 2024 roku 20,7% ogółu ludności. Na przestrzeni lat 2019-2024 zmniejszyła się także liczba ludności pozostającej w wieku przedprodukcyjnym. Wskaźniki demograficzne dla gminy nie są korzystne i prognozują dalszy spadek liczby ludności zamieszkującej gminę.

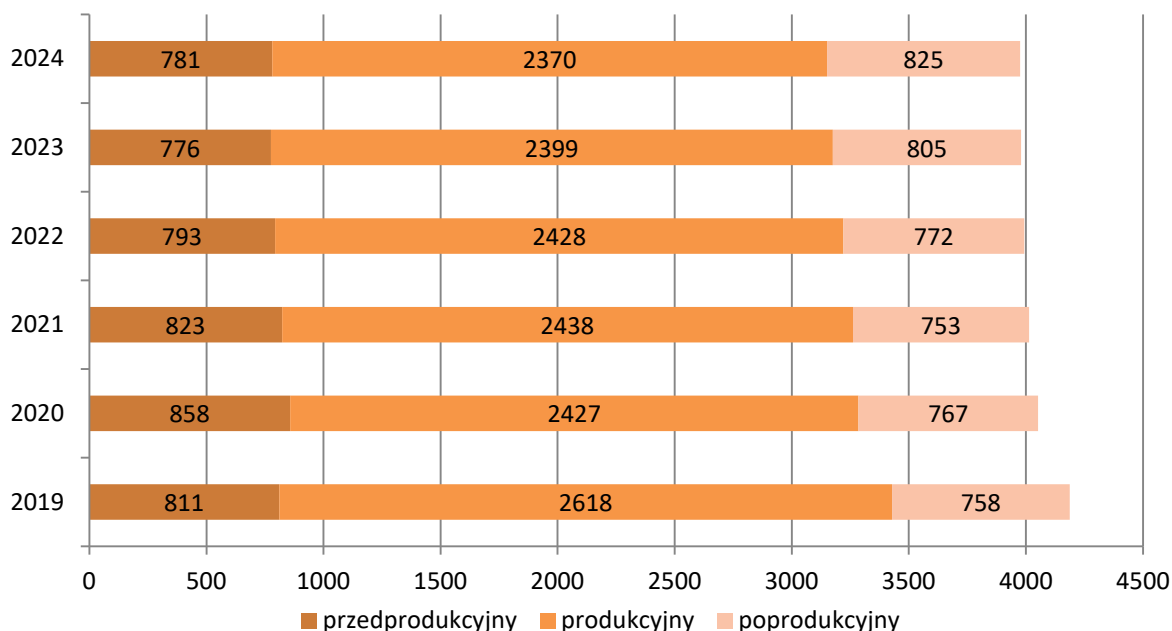
Wskaźniki obciążenia demograficznego dla gminy Potworów wynoszą (dane GUS 2024):

- ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – 67,8 osoby,
- ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym – 105,6 osoby,
- ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – 34,8 osoby,
- współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi – 26,1 osób,
- odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem – 17,1 osoby.

Powyższe wskaźniki pokazują poziom zaawansowania procesu powolnego starzenia się ludności gminy. Wysokie wartości wskaźników obciążenia demograficznego mają niekorzystny wpływ na lokalny rynek pracy. Ze społeczno-ekonomicznego, a także demograficznego punktu widzenia istotna jest relacja ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym. Wskaźnik ten informuje o stopniu ekonomicznego obciążenia ludności stanowiącej potencjalne zasoby pracy ludnością pozostałą. Wysoki wskaźnik oznacza sytuację, w której seniorzy są większym obciążeniem dla gospodarki i osób pracujących. Przyczyną deformacji struktury wieku mieszkańców gminy są głównie wzmożone

migracje, przy utrzymującym się ujemnym wskaźniku przyrostu naturalnego oraz dłuższe trwanie życia.

Wykres 1. Struktura ludności gminy według ekonomicznych grup wieku (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

Gmina Potworów w 2024 roku zanotowała ujemny przyrost naturalny wynoszący -13, co odpowiada przyrostowi naturalnemu -3,26 na 1000 mieszkańców gminy. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów dla gminy wynosi 0,69 i jest większy od średniej dla powiatu (0,53) oraz od średniej dla województwa (0,73). Na 1000 ludności gminy przypada 10,55 zgonów. Jest to mniej od wartości średniej dla powiatu przysuskiego (12,54) oraz więcej od średniej wartości dla województwa (10,44).

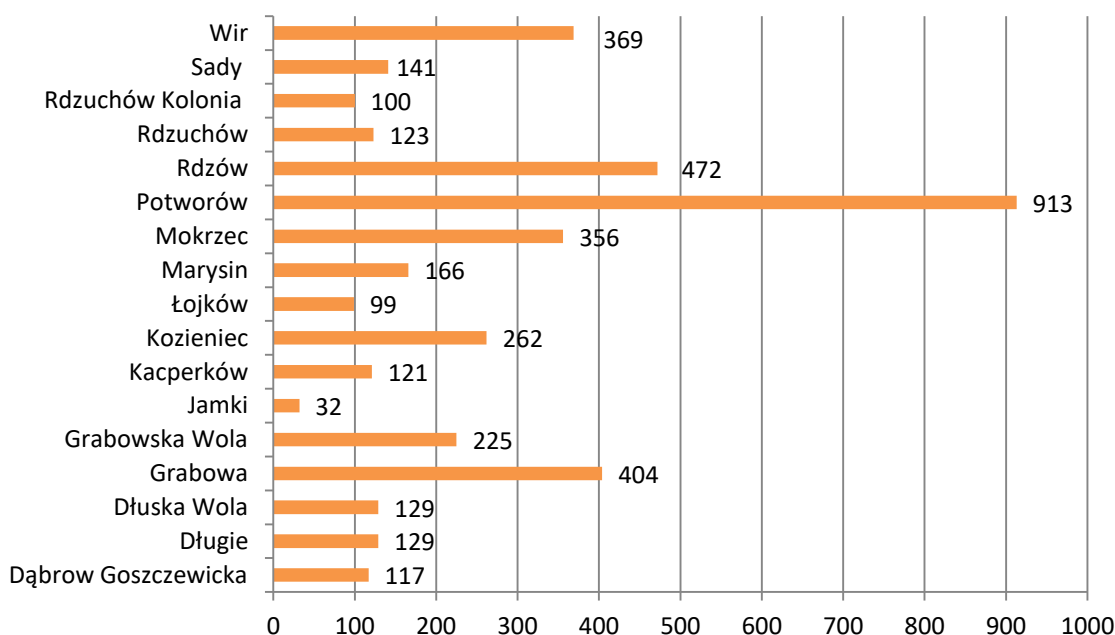
Tabela 2. Porównanie wybranych wskaźników demograficznych Gminy Potworów do wskaźników demograficznych powiatu przysuskiego i województwa mazowieckiego w roku 2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

Wskaźnik	Gmina Potworów	Powiat przysuski	Województwo mazowieckie
Gęstość zaludnienia (osoba na 1km ²)	48,3	47,8	154,9
Współczynnik feminizacji (kobiety na 100 mężczyzn)	99	102	109
Małżeństwa na 1000 ludności (‰)	4,02	3,56	3,81
Małżeństwa ogółem	16	137	20.976
Urodzenia żywe na 1000 ludności (‰)	7,28	6,68	7,66
Urodzenia żywe ogółem	29	257	42.213
Zgony na 1000 ludności (‰)	10,55	12,54	10,44
Zgony ogółem	42	482	57.515

Przyrost naturalny na 1000 ludności (‰)	-3,26	-5,85	-15.302
Przyrost naturalny ogółem	-13	-225	-2,78
Saldo migracji na 1000 ludności (‰)	-1,0	-4,3	2,5
Saldo migracji ogółem	-4	-172	13.791
Zmiana liczby ludności na 1000 mieszkańców	-1,0	-8,5	-0,4

Stopień koncentracji ludności w poszczególnych miejscowościach jest nierównomierny i uzależniony od wielkości, położenia, rodzaju pełnionej funkcji oraz zagospodarowania terenu. Najludniejszymi sołectwami są Potworów, Rdzów, Grabowa i Wir, najmniej zaludnione sołectwa to Jamki, Łojków i Rdzuchów Kolonia.

Wykres 2. Liczba mieszkańców w poszczególnych miejscowościach położonych na terenie gminy (opracowanie własne na podstawie danych Raport o stanie gminy Potworów za 2023 rok)

Niekorzystne zjawiska demograficzne zachodzące w gminie to sukcesywny spadek liczby ludności gminy, zmniejszająca się liczba ludności w wieku produkcyjnym oraz starzenie się społeczeństwa – zbyt mała różnica pomiędzy wskaźnikami osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. Prognozy demograficzne zakładają dalszy spadek liczby mieszkańców gminy.

1.2. Pomoc społeczna i ochrona zdrowia

Z oceną poziomu zaspokojenia potrzeb materialnych oraz jakością życia mieszkańców związana jest ocena poziomu życia mieszkańców. Struktura źródeł utrzymania mieszkańców gminy pokazuje, iż część ludności utrzymuje się ze świadczeń społecznych. Pomoc udzielana w ramach świadczeń z pomocy społecznej ma charakter przejściowy i zakłada aktywizację osób z niej korzystających.

Pomoc społeczną na terenie gminy Potworów realizuje Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej w Potworowie (GOPS). GOPS realizuje zadania własne gminy zgodnie z wymogami określonymi przez przepisy prawa stosownie do zaleceń Wójta Gminy oraz zadania zlecone z zakresu pomocy społecznej na mocy przepisów prawnych i ustaleń Wojewody Mazowieckiego. Ośrodek w Potworowie ww. zadania realizuje w ramach środków określonych w budżecie gminy. Na realizację zadań zleconych i dofinansowanie do zadań własnych GOPS otrzymuje dotacje z budżetu państwa oraz środki z budżetu gminy na realizację zadań własnych o charakterze obowiązkowym. Przyznanie świadczenia pomocy społecznej jest poprzedzone przeprowadzeniem wywiadu rodzinnego, pozwalającego ocenić sytuację życiową rodziny, ich problemy i zakres potrzeb.

Działalność Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej:

Pomoc społeczna:

- ✓ zasiłek stały
- ✓ zasiłek okresowy
- ✓ zasiłek specjalny i specjalny celowy
- ✓ dożywianie

Świadczenia rodzinne:

- ✓ zasiłek rodzinny z dodatkami
- ✓ świadczenie pielęgnacyjne
- ✓ specjalny zasiłek opiekuńczy
- ✓ zasiłek pielęgnacyjny
- ✓ becikowe

Fundusz alimentacyjny:

- ✓ świadczenia z funduszu alimentacyjnego
- ✓ opieka wytchnieniowa

Przemoc w rodzinie:

- ✓ Niebieskie Karty
- ✓ postępowanie karne.

Poza zadaniami wynikającymi z ustawy o pomocy społecznej Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Potworowie realizuje również zadania wynikające z innych ustaw: ustawy o dodatkach mieszkaniowych, ustawy o prawie energetycznym (dodatki energetyczne), ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o Karcie Dużej Rodziny. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej jest jednostką koordynującą programy gminne oraz programy rządowe realizowane na poziomie gminnym. Programy gminne obejmują: Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Potworów na lata 2025-2027 (Uchwała XIX.70.2025 Rady Gminy w Potworowie z dnia 30 kwietnia 2025r.), Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej i Ochrony Osób Doznających Przemocy domowej dla

Gminy Potworów na lata 2025-2030 (Uchwała Nr XIX.71.2025 Rady Gminy w Potworowie z dnia 30 kwietnia 2025r.) oraz Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Potworów na lata 2025-2027 (Uchwała Nr XII.43.2024 Rady Gminy w Potworowie z dnia 30 grudnia 2024r.). Realizacja w/w programów wskazuje na dobrą politykę społeczną gminy, niesienie pomocy osobom znajdującym się w różnej sytuacji życiowej, wspieranie rozwoju społeczeństwa lokalnego.

Programy rządowe realizowane na terenie gminy to przede wszystkim Program Asystent rodziny, Posiłek w szkole i w domu na lata 2024-2028, Karta Dużej Rodziny, Czyste Powietrze. W ramach realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej ośrodki udziela pomocy rzeczowej i finansowej na dożywianie, zakup opału, odzieży, leków, na opłatę energii elektrycznej. Ponadto świadczy usługi opiekuńcze, pomaga w staraniach o miejsce w domu pomocy społecznej, schronisku, opłaca składki na ubezpieczenie zdrowotne, organizuje poradnictwo psychologiczne, współpracuje z innymi instytucjami i organizacjami. W ramach pomocy środowiskowej poza pomocą finansową udzielana jest również pomoc w formie poradnictwa specjalistycznego; kierowania osób do domów pomocy społecznej, usług opiekuńczych obejmujących m.in. pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb.

Zadania pomocy społecznej realizowane są w dużej mierze w wymiarze niefinansowym, co jest niewątpliwie trudnym elementem statystycznym w ramach dokonywanej analizy. Nie można określić liczbowo wymiaru udzielanego wsparcia i pomocy niefinansowej, tak jak w przypadku przyznawanych zasiłków. Pomimo spadku finansowego wsparcia (zasiłki, świadczenia) widoczny jest wzrost pomocy niefinansowej, która często przekłada się na pomoc w załatwianiu codziennych spraw, wypełnianiu wniosków, rozmowie, wsparciu psychologicznym itp.

Pomoc finansowa pochodząca z GOPS, wynikająca z ustawy o pomocy społecznej, to przede wszystkim zasiłki stałe, okresowe lub celowe, które są przyznawane mieszkańcom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej. Powodem korzystania z pomocy społecznej i pobierania świadczeń rodzinnych jest często niestabilna sytuacja na rynku pracy, jak chociażby prace krótkookresowe, prace na umowę o dzieło lub zlecenie, a co za tym idzie niskie zarobki. Z drugiej strony może wynikać to z biernej i wyuczonej postawy wobec pracy zawodowej, a tym samym z łatwości przeniesienia wartości kariery zawodowej na oczekiwania wobec pomocy społecznej. W przypadkach borykania się z długotrwałą lub ciężką chorobą uniemożliwiającą pracę zawodową, albo też sytuacją kryzysową również osoby potrzebujące zwracają się o pomoc do GOPS. W latach 2019-2023 do głównych powodów korzystania z pomocy społecznej należały: ubóstwo, długotrwała lub ciężka choroba i niepełnosprawność, bezrobocie i ochrona macierzyństwa.

Tabela 3. Liczba rodzin korzystających z pomocy GOPS według głównych powodów jej przyznania w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Potworowie)

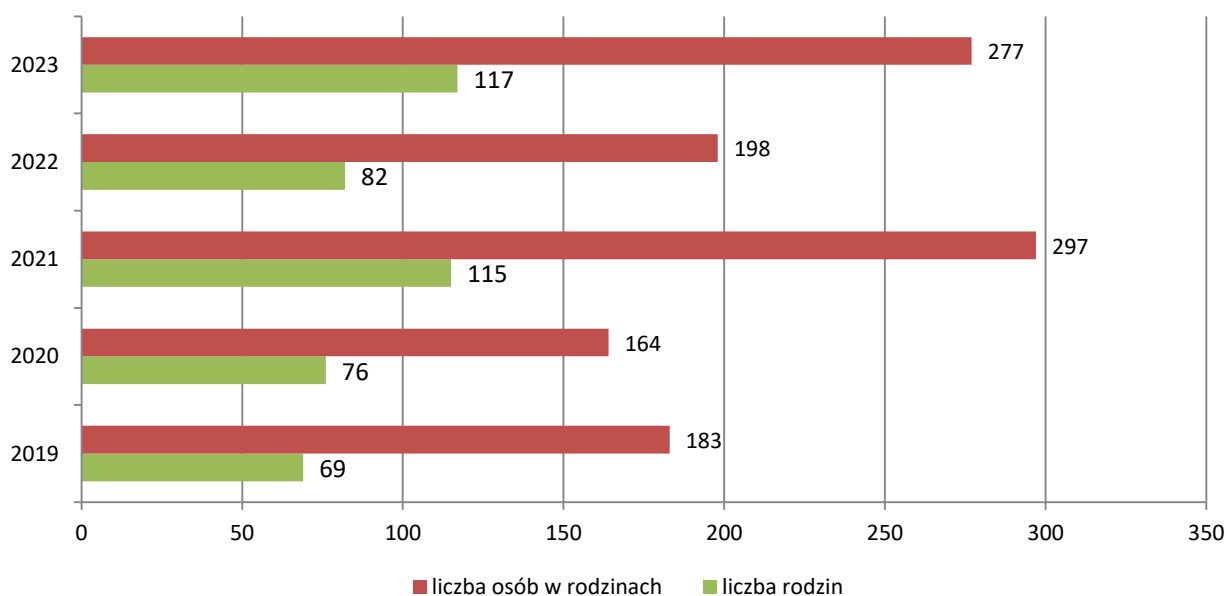
Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Ubóstwo	40	30	29	30	33
Bezrobocie	20	16	14	12	16

Niepełnosprawność	26	18	16	18	21
Długotrwała lub ciężka choroba	36	21	24	15	21
Ochrona macierzyństwa	5	8	8	10	14
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	3	2	1	2	2
Alkoholizm	0	0	0	0	0
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	1	01	2	1	
Zdarzenie losowe	0	1	1	0	1

Tabela 4. Udzielone zasiłki stałe, celowe i usługi opiekuńcze realizowane przez GOPS w Potworowie w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Potworowie)

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Sprawianie pogrzebu	1	0	0	0	0
Usługi opiekuńcze	2	1	0	0	1
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków w wyniku zdarzenia losowego	0	0	0	0	1
Zasiłki celowe i pomoc w naturze	30	23	25	16	22
Liczba rodzin zastępczych/ liczba dzieci w rodzinach	0	1/dz. 4	1/dz. 4	1/dz. 4	1/dz.4
Liczba osób niepełnosprawnych pod opieką GOPS	26	18	16	18	21

Wykres 3. Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy GOPS w Potworowie w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Potworowie)

Przy powszechnym zjawisku starzenia się społeczeństwa, problem opieki nad osobami starszymi staje się coraz poważniejszy. Niekorzystnym zjawiskiem jest również liczba osób całkowicie samotnych. Ludzie starsi i samotni potrzebują szczególnego rodzaju wsparcia, które zapewni im jak najdłuższe utrzymanie we własnym środowisku. Osobom takim należy zagwarantować dostępność do usług bytowych, urzędowych, mieszkaniowych oraz intelektualnych i zdrowotnych. Problem ludzi starszych jest trudny do rozwiązania zwłaszcza na terenach wiejskich, gdzie często brakuje odpowiedniego zaplecza zdrowotnego, ale także klubów i świetlic, gdzie starsi ludzie mogliby się spotykać. Na terenie gminy nie funkcjonują placówki stacjonarnej pomocy społecznej, w tym domy pomocy społecznej. Osoby z terenu gminy Potworów, wymagające całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogące samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych kierowane są do domów pomocy społecznej, jakie funkcjonują poza terenem gminy Potworów.

Na terenie gminy Potworów usługi medyczne w zakresie podstawowym świadczone są przez Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Potworowie. W ramach podstawowej opieki zdrowotnej oferowana jest kompleksowa opieka pacjentów w poradni dla dorosłych, punkt szczepień, punkt pobrań materiałów do badań, gabinet diagnostyczno-zabiegowy, gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej dla dzieci, opieka środowiskowa oraz opieka położnej. W ZOZ zatrudnieni są lekarze – specjalista chorób wewnętrznych i medycyny zawodowej, specjalista chorób wewnętrznych, specjalista pediatrii i nefrologii oraz specjalista ginekologii i położnictwa. Przychodnia w ramach swojej działalności oferuje dostęp do poradni ginekologiczno-położniczej oraz realizuje działalność profilaktyczną mając na celu zapobieganie chorobom, poprzez ich wczesne wykrywanie i leczenie. Profilaktyka zdrowotna obejmuje szereg działań. Część z nich skierowana jest do ogółu społeczeństwa, a niektóre przewidziane są tylko dla osób chorych.

1.3. Bezpieczeństwo publiczne

Zgodnie z art. 7 ust 1 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. 2024 poz. 1465 ze zm.), zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: (...) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego, (...). Troska samorządu o porządek publiczny, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa mieszkańcom, niski stopień przestępczości to czynniki, które mają istotny wpływ na stopień atrakcyjności danego obszaru zarówno, jako miejsca zamieszkania, inwestowania czy też pobytu turystycznego.

Podstawowymi organami państwa, powołanymi do zapewnienia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego są policja oraz straż pożarna. W zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego obsługę prewencyjną zapewnia Komenda Powiatowa Policji w Przysusze.

Sprawami bezpieczeństwa przeciwpożarowego i ratownictwa ogólnego zajmują się Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Przysusze oraz 6 jednostek OSP: OSP Grabowa, OSP Wir, OSP Rdzuchów, OSP Potworów, OSP Kozieniec oraz OSP Mokrzec. Jednostki te

działają lokalnie na rzecz miejscowej społeczności oraz przy wystąpieniu szerszych działań ratowniczych, także na obszarach innych gmin. Działalność jednostek to nie tylko udział w akcjach ratunkowych, ale również udział w wydarzeniach sportowych, kulturalnych i patriotycznych. Wszystkie jednostki OSP dysponują odpowiednim sprzętem potrzebnym do niesienia pomocy w sytuacji wystąpienia pożaru bądź innych zdarzeń. Jednostki OSP Grabowa oraz OSP Wir wpisane są do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

1.4. Edukacja i wychowanie

Ważną dziedziną zarówno w wymiarze ogólnokrajowym jak i lokalnym jest oświata i wychowanie przedszkolne. Im bardziej wykształcone społeczeństwo, tym szybciej i lepiej potrafi dostosować się do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej. W obszarze wychowania przedszkolnego i edukacji, rolą samorządu jest zapewnienie warunków kształcenia uczniów oraz dążenie do zapewnienia wysokich standardów nauczania zarówno na poziomie przedszkolnym jak i szkół podstawowych. Poziom nauczania ma znaczenie dla konkurencyjności gminy. Edukacja na wysokim poziomie jest czynnikiem, który z jednej strony może przyciągać nowych mieszkańców, zwłaszcza ludzi młodych z dziećmi a z drugiej strony może zapobiegać rezygnacjom rodziców z placówek oświatowych na terenie miejsca zamieszkania. Zadaniem lokalnych władz jest utrzymywanie obiektów i placówek oświatowych, zatrudnienie i monitoring pracy kadry dydaktycznej, organizacja zajęć edukacyjnych a także wspieranie uczniów szczególnie uzdolnionych.

Źródłami finansowania oświaty są: subwencja oświatowa, która z reguły wystarcza na pokrycie zaledwie części wydatków związanych z edukacją oraz dotacje celowe z budżetu państwa i dochody własne samorządu gminy. Wydatki gminy na oświatę i wychowanie w 2023r. stanowiły 27% wydatków wykonanych ogółem (6.872.767,95 zł).

Na terenie gminy Potworów funkcjonuje Publiczna Szkoła Podstawowa w Potworowie oraz Samorządowy Klub Dziecięcy w Długiem. W roku szkolnym 2023/2024 w szkole uczyło się 294 uczniów oraz 50 przedszkolaków.

Tabela 5. Informacje o placówkach oświatowych na terenie gminy Potworów – rok szkolny 2023/2024 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Publiczna Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Potworowie	
liczba uczniów	294
liczba przedszkolaków	50
liczba nauczycieli	34
liczba sal dydaktycznych	14
powierzchnia użytkowa	375 m ²
sale gimnastyczne (ilość, powierzchnia)	1450 m ²
zaplecze dodatkowe (stołówka, sale specjalistyczne)	stołówka + kuchnia 45 m ² ; biblioteka 50 m ² ; świetlica 50 m ² ; gabinet psychologa 9 m ² ; gabinet profilaktyki przedlekarskiej

Zajęcia dodatkowe, pozalekcyjne: Zajęcia sportowe, muzyczne, orkiestra, gimnastyka korekcyjna, przyrodnicze, patriotyczne, zajęcia rozwijające umiejętność uczenia się, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, zajęcia matematyczne, koło matematyczne, zajęcia plastyczne, koło języka angielskiego, piłka nożna, piłka ręczna dziewcząt

Akcje: Narodowe Czytanie 2023 Nad Niemnem, Dzień Kropki, Sprzątanie Świata, Dzień Przedszkolaka, Wybory do SU, Klasowe obchody Dnia Chłopaka, Sprzątamy dla Polski, Święto Drzewa, Ślubowanie Pierwszoklasistów, Dzień Języków Obcych, Dzień Spódnicy, Szkoła do hymnu, Święto Niepodległości, Światowy Dzień Tabliczki Mnożenia, Światowy Dzień Życzliwości i Pozdrowień, Dzień Pluszowego Misia, Andrzejki szkolne, Tydzień Tolerancji, Dzień Czapki Św. Mikołaja, Turniej Mikołajkowy, Kiermasz Świąteczny, Wigilia szkolna, Jasełka, Zabawa noworoczna, Turniej Piłki Ręcznej Dziewcząt, Bieg Pamięci Żołnierzy Wyklętych, Warsztaty folklorystyczne w Przysusze, Dzień Idola, Dzień bez stresu, Dzień Dziecka, Dzień Sportu, Spotkanie z poezją

Programy profilaktyczne: Zdrowo jem, więcej wiem, Akademia Bezpiecznego Puchatka, Kubusiowi Przyjaciele Natury, Szkolne Przygody Gangu Mocniaków, Trzymaj Formę, Dziel się uśmiechem, Akademia Lubella

Szkoła posiada dobrze wyposażoną bazę, a także wykwalifikowaną kadrę nauczycielską, dzięki czemu stworzone są warunki do osiągania bardzo dobrych efektów w nauce i rozwoju uczniów.

Samorządowy Klub Dziecięcy zapewnia opiekę dla 30 dzieci od ukończenia pierwszego roku życia do 36 miesiąca życia. Opieka ta sprawowana jest przez pięć opiekunek dziecięcych. Prowadzone są zajęcia ogólnorozwojowe wpływające na kształtowanie motoryki małej i dużej, a także zajęcia muzyczne, ruchowe oraz plastyczne. Samorządowy Klub Dziecięcy w Długiem czynny jest w godzinach 7.00 do 16.00 i zatrudnia kierownika, 3 opiekunki dziecięce oraz sprzątaczkę.

Samorząd gminy, w miarę możliwości wspomaga podległe placówki, pozyskując środki finansowe z różnych programów oraz instytucji. Potrzeby inwestycyjne szkoły: remont łazienek, klatek schodowych, korytarzy szkolnych i dachu, dobudowa łazienek dla uczniów z niepełnosprawnością, uszczelnienie okien i wymiana parapetów, wymiana zużytych mebli szkolnych, dobudowa 4 sal dydaktycznych i świetlicy, wykonanie nowej elewacji szkoły, wymian ogrodzenia na boisku Orlik, złożenie żaluzji w sali gimnastycznej.

1.5. Kultura, sport i rekreacja

Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. 2024 poz. 1465 ze zm.) określa zadania własne gminy, które mają na celu „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty”. Jednym z wymienionych w ustawie zadań są sprawy związane z kulturą, sportem i rekreacją. Należy dodać, że część tych działalności realizują prywatne podmioty w zakresie komercyjnych usług oraz organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenia).

Działalność kulturalno-oświatową na terenie gminy Potworów prowadzi Gminna Biblioteka Publiczna w Potworowie. Biblioteka, jako samorządowa instytucja kultury posiadająca osobowość prawną, działa na podstawie Statutu przyjętego uchwałą Rady Gminy w Potworowie Nr XII/67/03 z dnia 30.12.2003r.. Gminna Biblioteka Publiczna korzysta

bezpłatnie z pomieszczeń Urzędu Gminy na podstawie umowy użyczenia (powierzchnia biblioteki - 80 m²). Wypełniając działalność statutową oraz podejmując działania niestandardowe biblioteka niezmiennie służy mieszkańcom gminy upowszechniając i promując czytelnictwo, prowadząc działalność informacyjną oraz kulturalno-oświatową, organizując imprezy artystyczne i rozrywkowe. Na terenie gminy prowadzonych jest wiele form kulturalnych, których podstawowym celem jest kultywowanie regionalnych tradycji i zachowanie wartości ludowych. Działalność ta ma charakter wielokierunkowy i prowadzona jest zgodnie z potrzebami mieszkańców. Polega ona na inspirowaniu i działalności kulturalnej, społecznej, integracyjnej i oświatowo-wychowawczej na terenie gminy.

Ze względu na charakter rolniczy gminy, od wielu lat organizowane są Dni Papryki, podczas których odbywają się występy zespołów muzycznych, konkursy wiedzy rolniczej, pokazy fajerwerków i konsultacje dotyczące uprawy. Dni Papryki w Potworowie to impreza cykliczna, której celem jest przede wszystkim ułatwienie kontaktów producentów tego warzywa z odbiorcami oraz lepsza organizacja sprzedaży i poprawa jakości papryki. Imprezy kulturalno-rozrywkowe organizowane na terenie gminy to m.in. festyn rodzinny, Dzień Dziecka, Dzień strażaka, zawody karpiove o puchar Wójta, Dzień Papryki, turniej piłkarski o puchar Wójta, Bieg Pamięci Żołnierzy Wyklętych, Bieg Niepodległości w Potworowie, Jarmark Bożonarodzeniowy.

Działalnością kulturalno-oświatową a także sportową na terenie gminy Potworów zajmują się także świetlice wiejskie zlokalizowane w miejscowościach: Rdzów, Kozieniec, Rdzuchów, Grabowa, Mokrzec, Dąbrowa, Grabowska Wola, Długie, Marysin i Potworów, świetlica wiejska w budynku po szkole podstawowej w miejscowości Wir oraz świetlica OSP w miejscowości Wir. W świetlicach odbywają się imprezy lokalne, spotkania kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń, zajęcia kulturalne, edukacyjne i rekreacyjne dla wszystkich grup społecznych.

Na terenie gminy Potworów funkcjonuje Społeczny Klub Sportowy KS Potworów, a bazę sportową stanowią:

- Stadion Sportowy w Potworowie przy ul. Lipowej, który posiada w pełni zadaszoną trybunę ulokowaną symetrycznie na osi środkowej boiska. Przy stadionie wybudowany został budynek szatni, który pełni funkcję zaplecza sportowego dla uczestników lokalnych rozgrywek piłkarskich oraz imprez plenerowych organizowanych na terenie gminnego stadionu sportowego. Sprawy sportu i kultury fizycznej, a zwłaszcza inwestycji związanych z infrastrukturą sportową są traktowane przez władze gminy Potworów, jako propozycja samorządu dla społeczności lokalnej oraz jako szeroko rozumiana promocja gminy,
- Boisko sportowe powstałe w ramach programu „Moje Boisko - Orlik 2012” w Wirze,
- Boisko sportowe powstałe w ramach programu „Moje Boisko - Orlik 2012” w Grabowej.

Najważniejszy cel klubu to szkolenie dzieci i młodzieży, uczestniczenie w zawodach sportowych, organizowanie imprez sportowych, propagowanie zdrowego trybu życia i

aktywnego wypoczynku, współpraca z władzami gminy Potworów oraz pracownikami Urzędu Gminy w Potworowie, współdziałanie z instytucjami państwowymi i samorządowymi, związkami sportowymi oraz organizacjami społecznymi, współpraca z Ministerstwem Sportu i Turystyki, organizowanie czasu wolnego dzieciom, młodzieży i dorosłym w formie zajęć treningowych i meczów piłki nożnej oraz kształtowanie nawyków aktywności fizycznej poprzez systematyczne uczestnictwo w zajęciach sportowych.

1.6. Dziedzictwo kulturowe

Obszar gminy Potworów jest spójny kulturowo. Formował się w ciągu wieków i wykształcił, jako odrębny i charakterystyczny dla terenu gminy styl. Jednym z podstawowych wyznaczników charakteryzujących teren jest strój ludowy, który można obecnie zobaczyć w czasie świąt religijnych, dożynek lub występów zespołów ludowych oraz u tych, którzy świadomie dążą do podtrzymania wielopokoleniowej tradycji. Ponieważ strój ludowy wyszedł już z użytku na szerszą skalę spotkać go można jedynie u najstarszych mieszkańców. Najstarsze kobiety przechowują jeszcze elementy dawnego stroju, czasami starych oryginalnych drewnianych skrzyniach.

Dobrami kultury materialnej oraz duchowej jest nie tylko dziedzictwo kulturalne, ale również zwyczaje, obyczaj, tradycje jakie znajdują się w określonym województwie, powiecie czy gminie.

Uroczyscie obchodzone są święta kościelne. Wiele dorocznych obrzędów zimowych powiązanych było z świętami Bożego Narodzenia i z bogatym zespołem wierzeń i zwyczajów mających sprowadzić pomyślność w rozpoczynającym się nowym cyklu odradzającej się przyrody, nowym okresie pracy rolnika. W czasie Wigilii przestrzegany jest zwyczaj przygotowywania trzynastu postnych dań i ustawiania dodatkowego nakrycia dla niespodziewanego gościa. Tradycja przygotowywania wigilijnej kolacji jest przekazywana z pokolenia na pokolenie i w każdym domu ma swoją niepowtarzalną specyfikę.

Spośród zwyczajów wiosennych warto wyróżnić powszechnie praktykowany zwyczaj majenia domów na Zielone Święta, czy zatykanie święconych palm i cierni w polach uprawnych. W wigilię św. Jana zbierano natomiast zioła lecznicze i palono ognie, co według wierzeń ludowych miało moc zabezpieczającą od choroby i wszelkiego złego. Szczególnie uroczyscie obchodzone są Święta Wielkanocne. Mieszkańcy gminy porządkują domy, dekorują stoły, przygotowują koszyki ze święconką. W niektórych wsiach Gminy Potworów zachował się zwyczaj polewania wodą w poniedziałek Wielkanocny. W maju dekoruje się przydrożne kapliczki, przy których spotykają się kobiety wiejskie by wspólnie się modlić i śpiewać pieśni ku czci Matki Bożej.

Jednym z corocznych obrzędów na terenie gminy Potworów są też procesje Bożego Ciała. W kościołach odprawiane są msze, w których uczestniczy większość mieszkańców. Ludność przygotowuje i dekoruje ołtarze wzdłuż trasy, którą będzie przechodziła procesja. W dniu święta Bożego Ciała w odświętnych ubraniach, w strojach ludowych, część dziewczynek w białych sukienkach biorą udział w procesji przy dźwiękach dzwonów i śpiewach pieśni kościelnych. Dzieci sypią płatki kwiatów wzdłuż drogi. Dekorowane są domy i obejścia.

Na terenie gminy Potworów udało odnaleźć się tylko jedno miejsce pamięci. Jest to płyta nagrobna dla uczczenia pamięci osób zmarłych na cholere ufundowana przez Walentego Sobczaka. Płyta ta znajduje się w lesie, niedaleko Dłuskiej Woli, na południe od wsi Długie. W każdej wsi można również zlokalizować przydrożne murowane, bądź drewniane kapliczki. Kapliczka w Rdzuchowie Kolonii z 1786r. obecnie znajduje się w Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu. Na terenie gminy znajdują się trzy zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego:

- kościół parafialny p.w. św. Doroty w Potworowie, ul. Szkolna 1 (datowanie 1861-1880), nr rej. 281/A z 1.03.1985r.
- park dworski z XVIII w. w Potworowie, ul. Lipowa 5, nr rej. 302/A z 19.08.1985r.
- karczma z I poł. XIX w. w Potworowie, ul. Radomska 1, nr rej. 393/A z 12.09.1988r.

Kościół parafialny pw. św. Doroty w Potworowie - pierwotny drewniany istniał przed 1470r., wtedy też powstała parafia. W czasie wojen szwedzkich w połowie XVIII w. uległ ograbieniu i zrujnowaniu. Budowa obecnego, murowanego kościoła z fundacji Stanisława Potkańskiego, opata sulejowskiego klasztoru, brata ówczesnego dziedzica Potworowa Antoniego Potkańskiego, rozpoczęła się w 1770r. Rychła śmierć fundatora nie zezwoliła na szybkie ukończenie budowy. W tym czasie wierni korzystali ze starego, drewnianego kościoła, który spłonął w 1834r., a wraz z nim „cudowny” obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Pożar (nabożeństwa odbywały się przez prawie 30 lat w szopie) oraz środki pozostawione przez opata jako zapis na swym placu w Warszawie sprawiły, iż budowa została ostatecznie zakończona przed rokiem 1861, staraniem ówczesnego proboszcza, ks. Wincentego Ogórkiewicza. Obecna świątynia restaurowana była w 1880r., konsekrowana w 1885r., przebudowana w latach 1958-1957 jest bezstylowa, orientowana, jednonawowa z prostokątnym prezbiterium. Posiada dwa barokowe kielichy z XVIII w. - jeden fundowany w 1750r. przez Antoniego Potkańskiego, drugi przez Stanisława Potkańskiego w 1770r. Terakotowa posadzka kościoła pochodzi z 1901r., z czasu remontu prowadzonego przez ówczesnego proboszcza ks. Władysława Malczewskiego. W kościele działające organy zbudowane w 1934r. przez warsztat Zygmunta Kamińskiego z Warszawy. Prospekt organowy neoklasycystyczny, architektoniczny, zdobiony oszczędną dekoracją ze złoceniami. Ciekawostką podawaną przez ks. Wiśniewskiego jest fakt, iż w kościele potworowskim znajdowały się dzwony z kościoła św. Wacława w Radomiu (jego powstanie datowane jest na początek XIII w., a który w wieku XIX ostatecznie podupadł zamieniony na magazyn, a w ostatnich latach XX w. odrestaurowany), nabyte w 1810r., w czasie licytacji, przez plebana potworowskiego - ks. Stanisława Celińskiego - wraz z dzwonnica, plebanią i karczmą za kwotę 2135 złotych. Dzwony te nie przetrwały do dziś, bowiem w 1831r. zostały przetopione na armaty w czasie powstania. Natomiast w czasie I wojny światowej doszczętnie zniszczona zastała wieża, później już nieodbudowana. Kościół restaurowany był w 1985r. staraniem ks. Bogdana Piątka, ówczesnego proboszcza.

Karczma z XIX wieku – budynek przylega od północy do Rynku w Potworowie. Murowana, zbudowana w I połowie XIX w. z dachem naczółkowym oraz podcieniem

sześciokolumnowym, parterowa, na planie prostokąta. Wnętrze dwutraktowe, przekształcone.

Park podworski w Potworowie typu krajobrazowego z XVIII wieku, o regularnym niegdyś układzie z aleją lipową na osi i szpalerami grabowymi, od osady wiodła dojazdowa aleja lipowa.

1.7. Aktywność społeczna

Aktywność społeczna mieszkańców gminy przejawia się w działalności związków, stowarzyszeń, fundacji, kół oraz innych organizacji, które poprzez swoją działalność chronią dorobek kulturalny poprzednich pokoleń, służą młodzieży, uczą postaw ekologicznych, dbają o rozwój społeczno-kulturalny gminy. Ich działania skierowane są na pogłębienie integracji społecznej, rozwój potencjału kulturowego gminy, rozwiązywanie problemów osób niepełnosprawnych oraz budowaniu tożsamości kulturowej regionu. Dzięki aktywności mieszkańców gminy, podejmowanej samodzielnie lub we współpracy z władzami samorządowymi, w istotny sposób zostaje wzbogacony zakres działań na rzecz mieszkańców gminy, przede wszystkim tych najbardziej potrzebujących opieki i wsparcia.

Gmina Potworów posiada roczny Program współpracy Gminy Potworów z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, który to program określa cele, zasady oraz formy współpracy gminy z organizacjami pozarządowymi w prowadzeniu wspólnych działań służących definiowaniu i zaspakajaniu potrzeb mieszkańców oraz aktywności społeczności lokalnej. Program jest elementem składowym polityki społeczno-ekonomicznej gminy w zakresie jak najefektywniejszego zaspokajania potrzeb mieszkańców w różnych dziedzinach życia przy udziale tych organizacji.

Gmina Potworów współpracuje z wieloma podmiotami działającymi na terenie powiatu i województwa mazowieckiego. Współpraca ta przebiega wielopłaszczyznowo, poczynając od współpracy ekonomicznej, gospodarczej, sportowej poprzez społeczną i kulturalną.

Folklor muzyczny i taneczny podtrzymują na terenie gminy koła gospodyń wiejskich, które znajdują się w: Potworowie, Długiem, Wirze, KGW Papryczki w miejscowości Dłuska Wola, KGW Rajske Kwiaty w Rdzuchowie, KGW „Mokrzcowianki” w Mokrczu, KGW TURBO-BABKI z Marysina, KGW w Kozieńcu I MY, KGW z Dąbrowy Goszczewickiej Dąbrowskie Kobiety oraz KGW „Kolonianki” w Rdzuchowie Kolonii. Część z nich posiada stroje regionalne. Panie wymieniają się doświadczeniami z zakresu gotowania, pieczenia, wykonywania stroików, dekoracji świątecznych i okolicznościowych. Koła gospodyń wiejskich biorą czynny udział przy organizowaniu imprez w gminie i na terenie powiatu przysuskiego i województwa mazowieckiego, promując kulinarne dziedzictwo kulturowe i produkty regionalne.

Podsumowanie

- Dobra dostępność do bazy edukacyjnej i sportowej;
- Konieczne doinwestowanie bazy kulturowej oraz modernizacja bazy lokalowej szkoły;

- Wzrost aktywności społecznej mieszkańców gminy, skierowany przede wszystkim na rozwój lokalny i poprawę warunków zamieszkania;
- Prężnie działające na rzecz upowszechniania kultury instytucje: Gminna Biblioteka Publiczna, świetlice wiejskie;
- Malejąca liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej świadczy o poprawie sytuacji materialnej mieszkańców gminy;
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi na zasadach określonych w corocznie uchwalanym Programie współpracy gminy Potworów z organami pozarządowymi.

2. UWARUNKOWNIA GOSPODARCZE

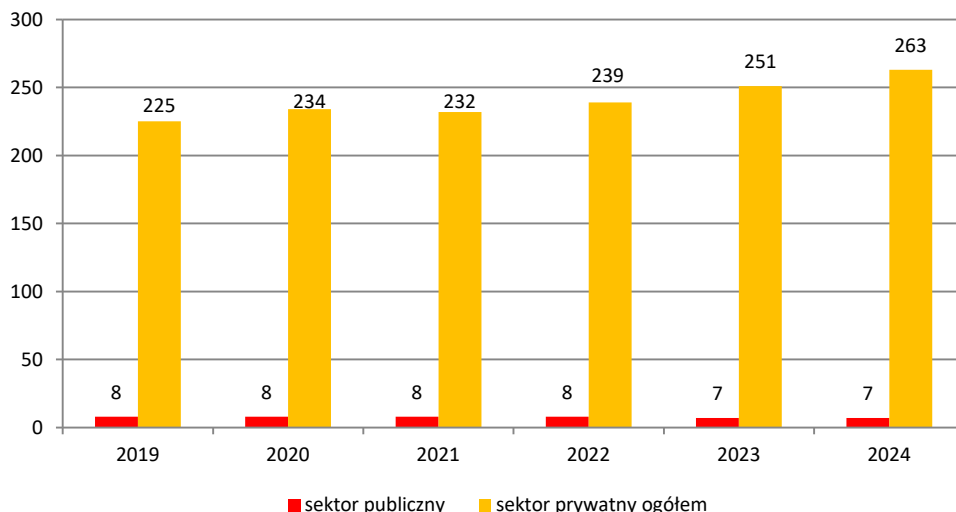
2.1. Potencjał gospodarczy

Rozwój gospodarczy oznacza proces pozytywnych zmian w gospodarowaniu: w działalności wytwórczej i redystrybucyjnej dóbr i usług, ich wymianie oraz zwiększanie potencjału ekonomicznego, wzrost dobrobytu i dobrostanu społeczności lokalnej. Towarzyszą im zmiany w stosunkach ekonomicznych i mechanizmie funkcjonowania gospodarki, które powinny zapewnić zachowanie naturalnych walorów środowiska przyrodniczego. Ten proces rozwojowy wyraża się w zwiększeniu i zmianie struktury zdolności wytwórczych gospodarki, rzeczywistej produkcji towarów i usług, ich redystrybucji, wymiany i ich konsumpcji. Zmienia się również mechanizm funkcjonowania gospodarki, charakter i formy rynku oraz rodzaje konkurencji, jak również sposoby i formy regulacyjnego oddziaływania państwa na rynki i poszczególne podmioty.

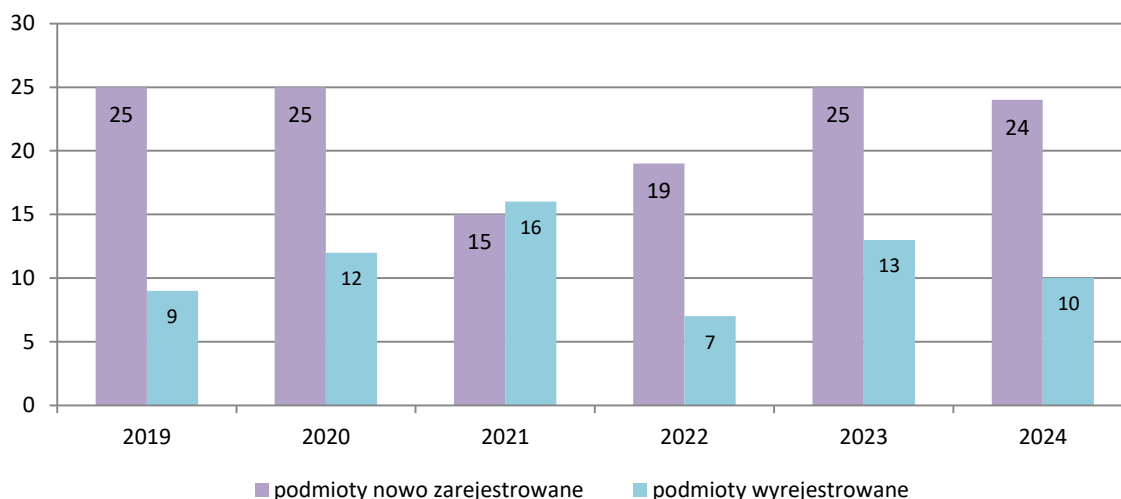
Gmina Potworów ma charakter rolniczy, a na jej terenie zlokalizowane są zakłady związane z rolnictwem, leśnictwem i przetwórstwem spożywczym oraz zakłady produkcyjne i usługowe. Wielkość i potencjał lokalnej gospodarki odgrywa kluczową rolę w określaniu celów rozwojowych w strategii. Aspekty gospodarcze związane z liczbą przedsiębiorstw, ich aktywnością oraz wielkością lokalnego rynku pracy uznawane są często za główne czynniki rozwoju.

W gminie Potworów w roku 2024 w rejestrze REGON zarejestrowane były 274 podmioty gospodarki narodowej, z czego 214 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 23 nowe podmioty, a 10 podmiotów zostało wyrejestrowanych. Na przestrzeni lat 2009-2024 najwięcej (25) podmiotów zarejestrowano w roku 2019, 2020 i 2023, a najmniej (15) w roku 2021. W tym samym okresie najwięcej (16) podmiotów wykreślono z rejestru REGON w 2021 roku, najmniej (7) podmiotów wyrejestrowano natomiast w 2022 roku. Według danych z rejestru REGON wśród podmiotów posiadających osobowość prawną w gminie Potworów najwięcej (9) jest stanowiących spółki handlowe. Analizując rejestr pod kątem liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że najwięcej (271) jest mikro-przedsiębiorstw, zatrudniających 0-9 pracowników. 5,1% (14) podmiotów jako rodzaj działalności deklaroowało rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, jako przemysł i budownictwo swój rodzaj działalności deklaroowało 19,4% (53) podmiotów, a 75,5% (207) podmiotów w rejestrze zakwalifikowana jest jako pozostała działalność. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w gminie Potworów najczęściej deklarowanymi rodzajami przeważającej działalności jest handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (37,4%) oraz budownictwo (18,2%) i transport i gospodarka magazynowa (10,7%). Rynek pracy na terenie gminy kształtowany jest głównie przez sektor prywatny, co świadczy o aktywności ekonomicznej mieszkańców gminy.

Wykres 4. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wg rejestru REGON w gminie Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

Wykres 5. Podmioty gospodarki narodowej - nowo zarejestrowane i wyrejestrowane w gminie Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

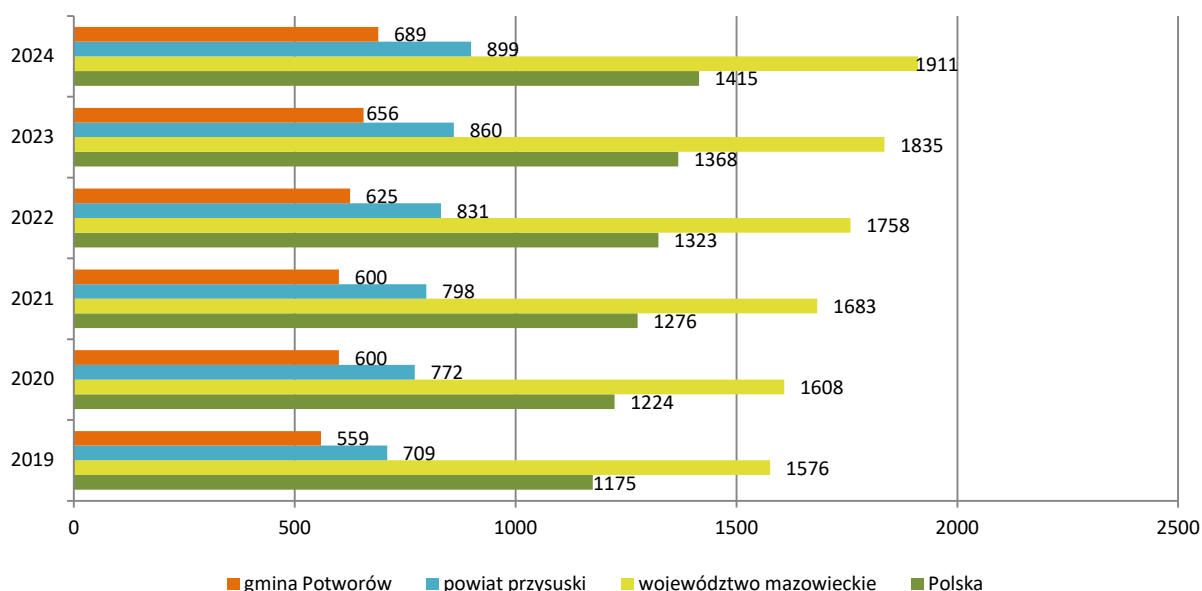
Sytuację gospodarczą na terenie gminy Potworów odzwierciedlają między innymi wskaźniki: liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności oraz wskaźnik liczby podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.

W latach 2019-2024 liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności ulegała wzrostowi. W 2024r. na 10 tys. ludności przypadało 689 podmiotów gospodarczych tj. o 130 podmiotów więcej w porównaniu z rokiem 2019. Wartość wskaźnika zmienia się corocznie, nie są to jednak znaczące wahania, co potwierdza stabilność sytuacji gospodarczej pod względem liczby przedsiębiorstw. Wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. ludności w gminie Potworów jest niższy w porównaniu ze wskaźnikiem dla kraju, województwa mazowieckiego oraz powiatu przysuskiego.

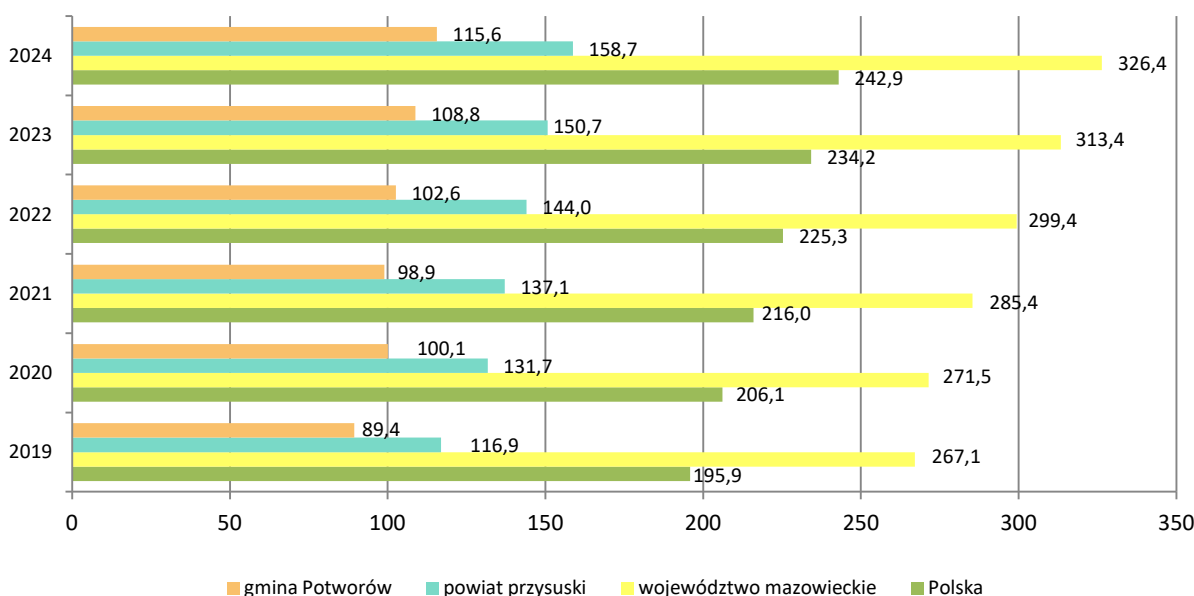
Wskaźnik liczby podmiotów gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym na przestrzeni lat 2019-2024 kształtuje się na zbliżonym poziomie, przy czym

najwyższa wartość wskaźnika występuje w 2024r. natomiast najniższa w 2019r. Zjawiskiem pozytywnym i pożądanym kierunkiem zmian jest systematyczny wzrost analizowanego miernika. Wskaźnik dla gminy Potworów w porównaniu do sytuacji panującej w kraju, województwie mazowieckim i powiecie przysuskim jest niższy.

Wykres 6. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2019-2024 – porównanie wskaźnika dla Polski, województwa mazowieckiego, powiatu przysuskiego i gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych lokalnych)

Wykres 7. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2019-2024 - porównanie wskaźnika dla Polski, województwa mazowieckiego, powiatu przysuskiego i gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

2.2. Rolnictwo

Głównym sektorem gospodarki gminy Potworów jest produkcja rolnicza, nastawiona przede wszystkim na uprawy papryki. Rynek papryki to jeden z bardziej dynamicznie rozwijających się rynków w Polsce. Od połowy lat 80-tych papryka w naszym kraju przeżywa renesans popularności dzięki produkcji w tunelach foliowych. Największe zagłębie uprawy papryki pod osłonami w Europie znajduje się w południowej części województwa mazowieckiego, w powiatach: radomskim, białobrzeskim i przysuskim. Z tego regionu pochodzi 80% produkcji krajowej papryki. Wieloletnia historia uprawy papryki pod osłonami doprowadziła do rozwoju rolnictwa w tym regionie, a gminę Potworów uczyniła stolicą polskiej papryki. Rynek papryki to jeden z bardziej dynamicznie rozwijających się rynków w Polsce. Dominujący kierunek roślinnej produkcji rolniczej w gminie Potworów to uprawy zbóż i ziemniaków oraz papryki pod osłonami i sadownictwo towarowe krzewów owocowych i truskawek. W produkcji zwierzęcej dominuje hodowla trzody chlewnej oraz krów mlecznych i mięsnych, na bazie własnych pasz. Ponad połowa gospodarstwa to 5 hektarowe, które nie prowadzą produkcji towarowej, lecz produkcję ekstensywną na potrzeby własne i najbliższej rodziny. Gospodarstwa o powierzchni powyższej 5 ha, a więc typowo produkcyjne stanowią 49% ogólnej liczby. W produkcję tą zaangażowana jest większość mieszkańców gminy, dla których stanowi ona podstawowe źródło utrzymania. Gmina zajmuje powierzchnię 8.189 ha, a struktura użytkowania gruntów przedstawia się następująco: użytki rolne 5.751 ha (w tym grunty orne 4.550 ha, łąki trwałe i pastwiska 966 ha, sady 235 ha), lasy i grunty zadrzewione 747 ha, pozostałe grunty 1 691 ha.

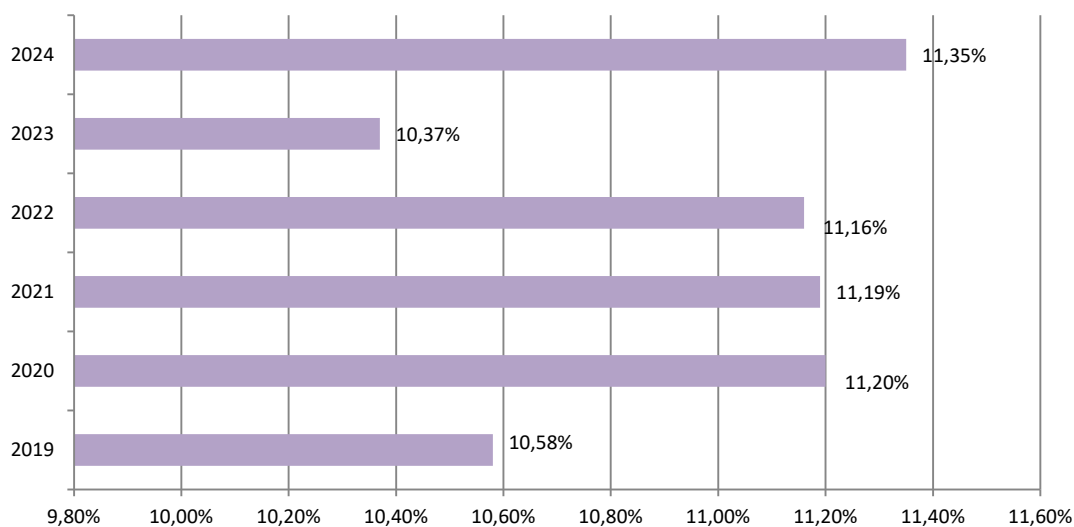
2.3. Rynek pracy i bezrobocie

Poniższa analiza dotycząca rynku pracy gminy Potworów oparta została na danych statystycznych GUS, które nie odzwierciedlają w pełni informacji dotyczących zatrudnienia oraz zjawiska bezrobocia w gminie. Pozytywnym trendem cechuje się bezrobocie, które na przestrzeni ostatnich lat utrzymuje się na podobnym poziomie, ulega powolnemu spadkowi. Trend taki obserwuje się na terenie całego kraju. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w gminie Potworów wynosiła 269 w tym ponad 58% stanowili mężczyźni. Biorąc pod uwagę wiek bezrobotnych, dominują osoby młode, co jest zjawiskiem bardzo niekorzystnym. W 2024 roku osoby długotrwale bezrobotne, tj. takie, których okres pozostawania bez pracy w ciągu ostatnich dwóch lat wyniósł co najmniej 12 miesięcy, stanowiły ponad 69% ogólnej liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych. Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym z terenu gminy Potworów wynosił 11,2%. Źródłem utrzymania się osób bezrobotnych na terenie gminy są prace sezonowe, dorywcze jak również pomoc społeczna i pomoc rodziny. Zabiegi te nie gwarantują stabilności finansowej rodzin, dlatego też częstym zjawiskiem jest emigracja zarobkowa.

Tabela 6. Bezrobocie w gminie Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023	2024
OGÓŁEM	277	272	273	271	249	269
kobiety	120	115	96	102	100	111
mężczyźni	157	157	177	169	149	158
do 25 roku życia	71	77	72	84	82	88
do 30 roku życia	118	127	120	129	119	132
powyżej 50 roku życia	53	53	61	54	46	43
długotrwale bezrobotni	198	202	191	182	168	186

Wykres 8. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym z terenu gminy Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)

PODSUMOWANIE

- Korzystna z punktu widzenia pracownika sytuacja na rynku pracy i niewielkie bezrobocie;
- Niska aktywność mieszkańców na rynku pracy;
- Atrakcyjne miejsce prowadzenia działalności gospodarczej;
- Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz agroturystyki szansą rozwoju gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE

3.1. Rys historyczny

Obecny teren gminy Potworów pierwotnie pokrywały gęste lasy. Był to obszar pograniczny między Małopolską a Mazowszem. Na terenie gminy w przeszłości dominowała szlachecka własność prywatna. Były to niewielkie wsie tworzące tak zwane zaścianki szlacheckie. Nie spotykana była własność kościelna, królewska ani wielowioskowa własność prywatna. Osadnictwo zaczęło się dosyć późno, bo dopiero w XVIII wieku wśród miejscowych właścicieli ziemskich pojawili się magnaci.

Do najstarszych osad w gminie Potworów należy wieś Grabowa, którą kroniki notują już w 1401r.. Niedługo później, w ciągu XV wieku powstały kolejne: Mokrzec, Długie, Potworów i Dłuska Wola. Na przełomie XV i XVI wieku powstały następne miejscowości: Grabowska Wola, Rdzów, Rdzuchów, Sady i Wir. W ten sposób już na początku XVI wieku ukształtowała się sieć osadnicza w dzisiejszej gminie Potworów.

W 1864r. powstała gmina Potworów w kształcie zbliżonym do współczesnego. W skład tej gminy weszły miejscowości: Adamów, Błazejów, Dębiny, Długie, Dłuska Wola, Grabica, Grabowa, Grabowska Wola, Grotki, Jabłonna, Żydy, Kacperków, Kiedrzyń, Kostrzyń, Kozieniec, Kozłów Kostrzyński, Laskowa Wola, Łukaszów, Mokrzec, Mokrzecka Wola, Ocieście, Pabianki Kostrzyńskie, Potworów, Potworowska Wola, Łojków, Rdzów, Rogozińska Wola, Ulów A i B, Waliska, Wir, Wojciechów, Wirówek, Wymysłów, Zachatka, Zielinki i Żydy. Gmina Potworów należała do powiatu radomskiego.

Wsie Gminy Potworów reprezentują różne typy układów przestrzennych. Większość wsi na terenie gminy wykształciła się w epoce nowożytnej. W XVIII i XIX w. budowa zespołów folwarcznych zmieniła strukturę topograficzną niektórych miejscowości. W zdecydowanej większości wsi na terenie gminy zabudowa usytuowana jest wzdłuż dróg, tworząc zwarte kompleksy mieszkalne.

Gmina Potworów posiada dokument Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Potworów na lata 2021-2024, przyjęty uchwałą Nr XXVI.158.2021 Rady Gminy w Potworowie z dnia 22 lipca 2021r., który pomaga w aktywnym zarządzaniu zasobem kulturowym gminy (zalecana jest aktualizacja dokumentu) .

3.2. Transport i dostępność komunikacyjna

System komunikacyjny gminy tworzy odcinek drogi krajowej nr 48 Tomaszów Mazowiecki-Klów- Potworów- Białobrzegi o długości 8,48 km, odcinki dróg wojewódzkich o łącznej długości w granicach gminy 8,47 km (droga wojewódzka nr 729 Przysławowice Duże-Potworów, droga wojewódzka nr 740 Radom– Potworów i droga wojewódzka nr 727 Klów-Wierzbica), dziewięć odcinków dróg powiatowych o łącznej długości 37,08 km oraz drogi gminne o łącznej długości 105,37 km (w drogi o nawierzchni asfaltowej 45,09 km i drogi tłuczniowe, drogi gruntowe o nawierzchni wzmocnionej żwirem, żużlem, drogi gruntowe - 60,28 km). Ciągi komunikacyjne, decydują zarówno o zintegrowaniu układu terytorialnego gminy i jego funkcjonowaniu, jak i otwartości na zewnątrz. Sieć dróg publicznych uzupełniają

ogólnodostępne drogi wewnętrzne w poszczególnych miejscowościach. Transport publiczny na terenie gminy Potworów obejmuje usługi świadczone przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej oraz prywatnych przewoźników. Rozwój rynku usług przewozowych znacznie ułatwił połączenie z poszczególnymi miejscowościami na terenie gminy oraz z miastem powiatowym Przysuchą. Dla zwiększenia dostępności komunikacyjnej i usprawnienia połączeń niezbędna jest modernizacja sieci dróg powiatowych i lokalnych, pełniących istotne funkcje

w przewozach towarowych oraz komunikacji. Wymagają one dostosowania do współczesnych potrzeb, przede wszystkim poprawy jakości nawierzchni, która w ostatnich latach uległa wyraźnemu pogorszeniu.

Rysunek 2. Mapa gminy Potworów (pl.m.wikipedia.org/wiki)

Tabela 7. Wykaz dróg powiatowych i gminnych (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Nr drogi	Nazwa drogi
Drogi powiatowe (o łącznej długości w granicy gminy 37,08 km)	
3312W	Potworów- Rduchów- Kolonia Bąków
3314W	Odrzywół- Kadź- Łojków
3326W	dr. woj. nr 740 – Podczasza Wola – Kozieniec -Potworów
3327W	Kozieniec- dr. woj. nr 740
3328W	Długie- Grabowa
3329W	Potworów- Jamki- Skrzyńsko
3330W	Sady- Jamki
3334W	Wir- Goszczewice- Przytyk
3335W	Wir- Ostrołęka- Potkana
Drogi gminne	
330501W -	(Bąków)- gr. gminy Potworów- Sady
330502W	Potworów -gr. gminy Potworów- (Jabłonna)
330503W	Kacperków- gr. gminy Potworów- (Grotki)
330504W	Długie- gr. gminy Potworów- (Ocieść)
330505W	Długie- Kozieniec
330506W	Kacperków- gr. gminy Potworów- (Łukaszów)
330507W	Grabowska Wola- gr. gminy Potworów-(Wola Wrzeszczowska)
330508W	Rdzów- Mokrzec- Grabowska Wola
330509W	Mokrzec- Wymysłów
330510W	Marysin- gr. gminy Potworów- (Goszczewice)
330515W	Rdzuchów- Rdzuchów Kolonia
330516W	Rdzów- Kamyki- Mokrzec
330517W	Rdzuchów Kolonia- Wirówek- Wir
330518W	Wymysłów- Długie
330519W	Wir- Kolonia Wir
330520W	Mokrzec- gr. gminy Potworów-(Wygnanów)
330521W	dr. przez wieś Potworówek
330522W	Grabowska Wola- gr. gminy Potworów-(Ocieść)

330523W	Grabowska Wola- gr. gminy Potworów-(Czarnocin)
330524W	dr. wojewódzka nr 729- Rdzów

3.3. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne

Gmina Potworów z uwagi na niewielką powierzchnię i rolniczy charakter nie wykazuje znaczącego zróżnicowania struktury funkcjonalno-przestrzennej. Miejscowość gminna jest jedynym ośrodkiem obsługi ludności w zakresie świadczeń komunalnych wyposażonym we wszystkie instytucje i obiekty usług publicznych. Ośrodek gminny cechują potencjalne możliwości aktywności inwestycyjnej.

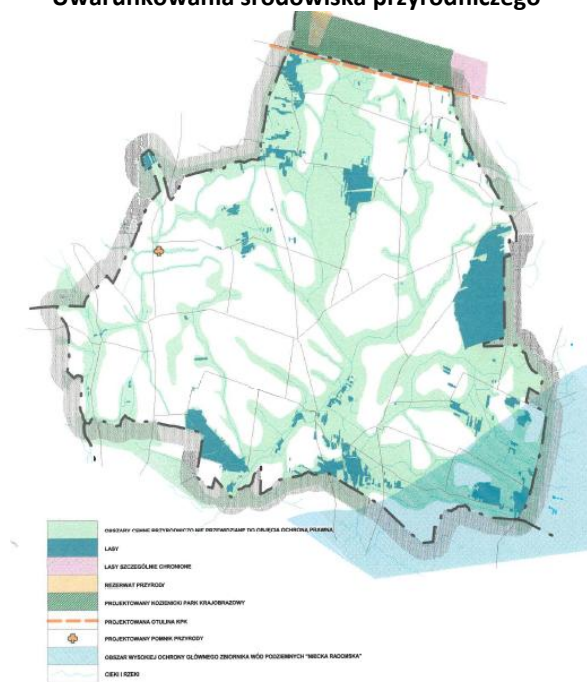
W strukturze funkcjonalno-przestrzennej gminy wyodrębniono strefy:

- strefa istniejącego zainwestowania zabudową kubaturową oraz potencjalne obszary do zabudowy kierowanego zainwestowania pod funkcje mieszkaniowe i mieszkaniowo-letniskowe, produkcyjno-usługowe w północnej części gminy związane z występowaniem w tym rejonie słabych gleb i łatwą dostępnością komunikacyjną (droga krajowa nr 12),
- strefa systemu przyrodniczego o znaczeniu regionalnym związana z systemem dolin rzecznych, korytarzy ekologicznych,
- strefa kierunkowego zainwestowania pod funkcje mieszkaniowe, mieszkaniowo-letniskowe, produkcyjno-usługowe w północnej części gminy związana z występowaniem w tym regionie słabych gleb i łatwą dostępnością komunikacyjną (droga krajowa nr 12).

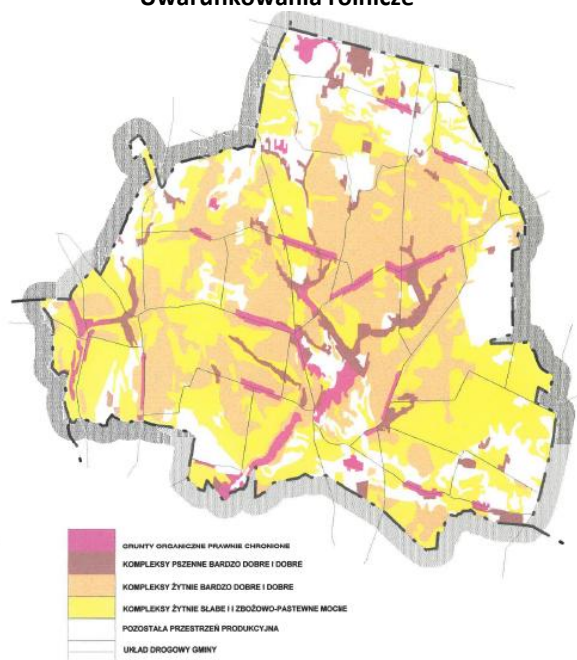
Elementem współtowarzyszącym w strukturze funkcjonalno-przestrzennej jest układ dróg: droga krajowa nr 12 (będąca północną granicą gminy), drogi wojewódzkie nr 733, 729 i 727 oraz odcinki dróg powiatowych stanowiących podstawową sieć powiązań wewnętrznych.

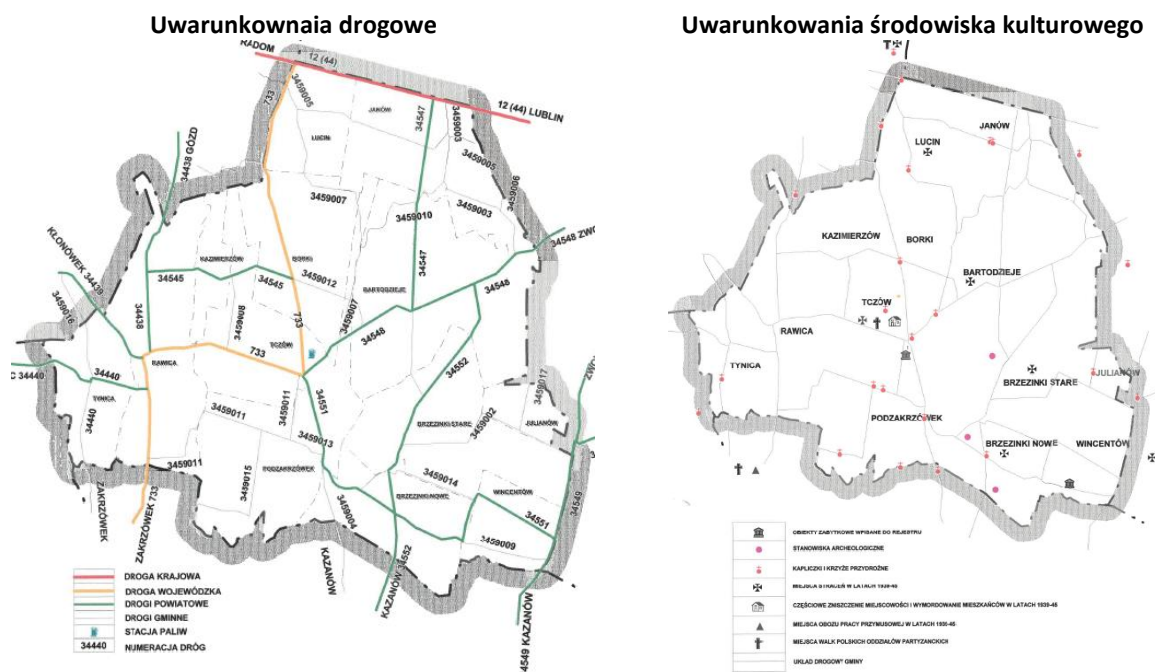
Rysunek 3. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów (Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów)

Uwarunkowania środowiska przyrodniczego

Uwarunkowania rolnicze

Wykres 9. Struktura ogólna powierzchni gminy Potworów

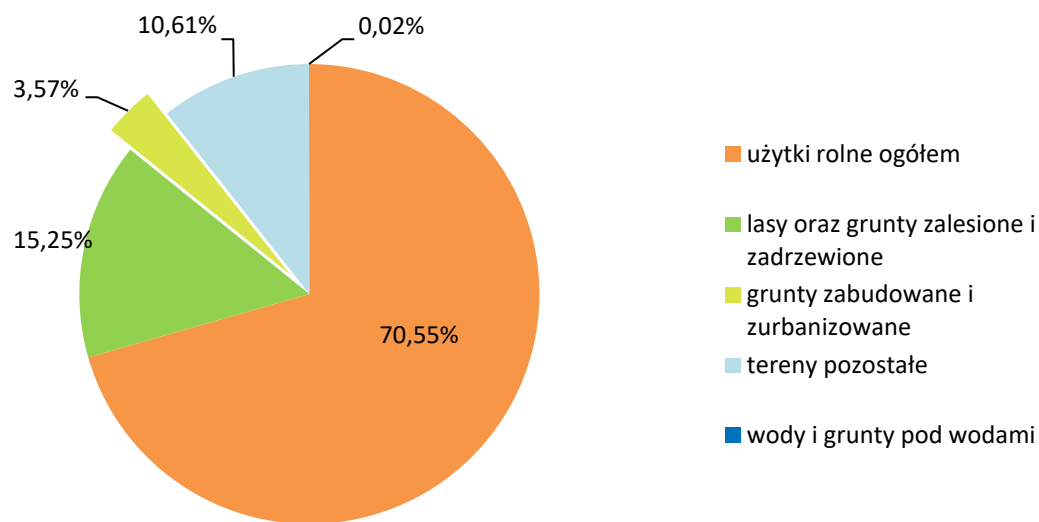

Tabela 8. Zestawienie gruntów na terenie gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha]
grunty orne	5179,6263
sady	339,1236
łąki trwałe	661,9118
pastwiska trwałe	234,6935
grunty rolne zabudowane	255,7813
lasa	1104,7756
grunty zadrzewione i zakrzewione	139,4272

Razem grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	1244,2028
tereny mieszkaniowe	12,3688
tereny przemysłowe	0,8841
inne tereny zabudowane	22,2375
zurbanizowane tereny niezabudowane	0,4631
tereny rekreacyjno- wypoczynkowe	3,6838
drogi	178,8643
tereny kolejowe	-
Inne komunikacyjne	-
wody i grunty pod wodami	20,4133
użytki ekologiczne	-

Instrumentami regulującymi ład przestrzenny w gminie są Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów, przyjęte uchwałą Nr XXVI/243/2014 Rady Gminy Potworów z dnia 13 sierpnia 2014r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów przyjęty uchwałą Nr VIII/40/03 Rady Gminy Potworów z dnia 31 lipca 2003r.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów, przyjęta uchwałą Nr XXV.237.2014 Rady Gminy Potworów z dnia 29 maja 2014r.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów, przyjęta uchwałą Nr XXI.167.2017 Rady Gminy Potworów z dnia 25 maja 2017r.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów, przyjęta uchwałą Nr IV.21.2018 Rady Gminy Potworów z dnia 28 grudnia 2018r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszarów kontynuacji i rozwoju zabudowy w granicach sołectw: Potworów, Łojków i Kozieniec – etap I przyjęty uchwałą Nr XXVIII.230.2018 Rady Gminy Potworów z dnia 12 lipca 2018r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszarów koncentracji i rozwoju zabudowy oraz wybranych obszarów rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej w granicach sołectw Grabowa, Grabowska Wola, Długie, Kacperków i Łojków – I etap przyjęty uchwałą Nr V.27.2019 Rady Gminy Potworów z dnia 31 stycznia 2019r.

W związku ze zmianą ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która weszła w życie dnia 24 września 2023r., dnia 1 stycznia 2026r. z mocy tej ustawy utraci moc studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Zastąpi je plan ogólny

zagospodarowania przestrzennego. W marcu 2024r. Rada Gminy w Potworowie podjęła uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego Gminy Potworów (Uchwała Nr LI.305.2024 Rady Gminy w Potworowie z dnia 14 marca 2024r.). Plan ogólny będzie podstawą do sporządzania planów miejscowych zagospodarowania terenu i będzie stanowił akt prawa miejscowego.

3.4. Mieszkalnictwo

Warunki mieszkaniowe są czynnikiem wpływającym na standard życia ludności danego obszaru. Tereny poszczególnych miejscowości różni między innymi: potencjał zabudowy, tj. liczba siedlisk zamieszkania, które składają się na zabudowę całej wsi, struktura przestrzenna zabudowy (układ zabudowy) oraz charakter zainwestowania towarzyszącego siedliskom zamieszkania. W gminie nie obserwuje się obszarów zakłócenia ładu przestrzennego. Zabudowa skupiona jest praktycznie w bezpośrednim sąsiedztwie dróg. Dominującą formą zabudowy jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna lub zagrodowa, poprowadzona wzdłuż ciągów komunikacyjnych (zabudowa ulicowa).

Na terenie gminy według danych Głównego Urzędu Statystycznego (www.stat.gov.pl, stan na koniec roku), znajdowało się 1.268 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 112.421m² i sumie izb w ilości 5.161. Średnia powierzchnia użytkowa 1 mieszkania kształtuje się na poziomie około 88,7m².

Tabela 9. Zasoby mieszkaniowe gminy Potworów w latach 2019-2023 Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych lokalnych)

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Mieszkania (szt.)	1.292	1.228	1.244	1.259	1.268
Izby (szt.)	5.046	4.941	5.031	5.110	5.161
Powierzchni użytkowa mieszkań (m²)	117.556	107.449	109.593	111.242	112.421
Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania (m²)	90,98	87,49	88,09	88,35	88,66

W 2023r. na jedno mieszkanie o przeciętnej wielkości 88,7m² przypadało średnio 3,14 osoby. W skład jednego mieszkania wchodzi przeciętnie 4,07 izby, co daje wartość 0,77 osoby na jedną izbę. Statystyczny mieszkaniec gminy Potworów ma do swojej dyspozycji 28,2m² powierzchni mieszkaniowej. Jakość i komfort zamieszkania na terenie gminy z roku na rok ulega stopniowemu podwyższeniu, a mianowicie występuje tendencja wzrostowa liczby izb w mieszkaniu, wzrasta przeciętna wielkość powierzchni użytkowej będącej w dyspozycji statystycznego mieszkańca oraz wielkość powierzchni użytkowej mieszkań. Zmiany te są wynikiem wymiany starej substancji mieszkaniowej i oddawania do użytku mieszkań o większym metrażu, rozbudowy mieszkań już istniejących, jak również procesów demograficznych. Stan techniczny budynków mieszkaniowych jest bardzo różny, przeważają budynki w dobrym stanie, często po termomodernizacji lub remoncie. Na całym obszarze występuje przemieszanie zabudowy nowej ze starą.

3.5. Stan infrastruktury technicznej

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

Na terenie gminy znajdują się dwa ujęcia wody w miejscowości Potworów o średniej wydajności 95m³/dobę oraz w miejscowości Wir o średniej wydajności 420m³/dobę. Według danych Urzędu Gminy w Potworowie łączna długość sieci wodociągowej wynosi 85,9 km, natomiast gospodarstw podłączonych do sieci wodociągowej wynosi 1.152. Uzupełnieniem sieci wodociągowej są studnie kopane. W miejscowości Grabowa (działka nr 234, przy drodze wojewódzkiej nr 740 Radom-Potworów) zlokalizowana jest mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków o przepustowości średnio 239m³/dobę. Obecnie do oczyszczalni doprowadzane są ścieki z miejscowości Potworów, Grabowa, Grabowska Wola, Kozieniec i Łojków. Do sieci kanalizacyjnej podłączonych jest 420 gospodarstw domowych. Ponadto mieszkańcy korzystają z bezodpływowych zbiorników na nieczystości płynne oraz z przydomowych oczyszczalni ścieków. Należy podjąć działania, mające na celu uzupełnianie braków w infrastrukturze kanalizacyjnej poprzez rozbudowę sieci o kolejne miejscowości.

Tabela 10. Charakterystyka infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej na gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Rok	2019	2020	2021	2022	2023
Długość sieci wodociągowej [km]	83,4	83,4	83,4	83,8	85,9
Liczba gospodarstw przyłączonych do sieci wodociągowej	1.069	1.097	1.117	1.132	1.152
Długość sieci kanalizacyjnej	29,8	29,8	29,8	29,8	31,9
Liczba gospodarstw przyłączonych do sieci kanalizacyjnej	387	402	410	414	420

GOSPODARKA ODPADAMI

Gospodarka odpadami na terenie gminy prowadzona jest w ramach zbiórki odpadów stałych zmieszanych oraz selektywnej zbiórki odpadów, które gromadzone są w przeznaczonych do tego celu pojemnikach lub workach. Systemem zbiórki odpadów komunalnych na terenie gminy objęte są wszystkie gospodarstwa. System gospodarowania odpadów komunalnych na terenie gminy odbywa się poprzez bezpośredni odbiór odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości oraz poprzez odbiór odpadów komunalnych dostarczonych do Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. System zbiórki odpadów komunalnych w gminie opiera się na zbiorce odpadów niesegregowanych (zmieszanych) oraz segregowanych, w podziale na: bioodpady, papier, szkło, metale, tworzywa sztuczne i odpady opakowaniowe wielomateriałowe, wielkogabarytowe, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny baterie i akumulatory oraz zużyte opony, popiół i żużel, tekstylia. Właściciele nieruchomości położonych na terenie gminy ponoszą opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi.

Tabela 11. Ilość odpadów zebranych z terenu gminy Potworów w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Ilość odpadów komunalnych zebranych ogółem z terenu gminy w [Mg]	523,388	545,945	668,395	639,876	673,550
Ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie z terenu gminy [Mg]	145,828	199,725	223,875	188,076	228,070
Liczba gospodarstw objętych selektywną zbiórką odpadów	3.870	3.844	3.816	3.854	3.851
Ilość zebranych odpadów azbestowych [Mg]	-	-	75,0	0,0	87,5
Wytworzone osady ściekowe [Mg]	-	-	-	8,35	6,61

* w latach 2019-2021 nie prowadzono ewidencji wytworzonych osadów ściekowych

ZAOPATRZENIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ, GAZ I CIEPŁO

Przez obszar gminy Potworów przebiegają linie energetyczne średniego napięcia 15kV. Dla dostarczenia energii elektrycznej dla poszczególnych odbiorców służy terenowa sieć elektroenergetyczna 15kV z lokalnymi stacjami transformatorowymi oraz linie niskiego napięcia (nN). Istniejąca sieć elektroenergetyczna pokrywa potrzeby zasilania w energię elektryczną wszystkich odbiorców zlokalizowanych na terenie gminy - dostęp do energii elektrycznej jest powszechny.

Gmina Potworów nie jest zgazyfikowana. Mieszkańcy gminy, głównie do celów kulinarnych, korzystają z gazu propan-butan w butlach.

Na terenie gminy Potworów nie funkcjonują scentralizowane systemy ogrzewania (nie istnieją zakłady produkujące ciepło oraz jednostki zajmujące się dystrybucją ciepła). Wszystkie obiekty i mieszkania na terenie gminy zasilane są w ciepło na potrzeby grzewcze oraz na przygotowanie ciepłej wody użytkowej z własnych indywidualnych źródeł. Ze względu na to, że wszystkie piece lub kotłownie indywidualne zasilają tylko obiekty, w których są zainstalowane, należy zakładać, że są to źródła ciepła o mocach rzędu kilku kilowatów, a w nielicznych przypadkach, gdy kotłownia ogrzewa większy obiekt (np. szkoła) istnieją źródła ciepła o mocach kilkudziesięciu kilowatów. Kotłownie działają głównie w oparciu o paliwa stałe (paliwa węglowe, drewno, pellet), olej opałowy, gaz płynny i energię elektryczną.

Tabela 12. Rodzaj paliwa wykorzystywanego na cele grzewcze w budynkach użyteczności publicznej (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Budynek	Rodzaj paliwa
Budynek Urzędu Gminy w Potworowie	olej opałowy
Budynek Publicznej Szkoły Podstawowej w Potworowie	olej opałowy
Budynek po byłej Publicznej Szkoły Podstawowej w Rdzuchowie	węgiel
Budynek po byłej Publicznej Szkoły Podstawowej w Grabowej	węgiel

Budynek Samorządowego Klubu Dziecięcego	olej opałowy
---	--------------

Instalacje OZE

Obecnie coraz powszechniejsze staje się w gminie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do zaspokajania potrzeb energetycznych, w tym do pozyskiwania energii elektrycznej. Przy indywidualnych budynkach mieszkalnych powstają instalacje OZE w postaci paneli fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych i pomp ciepła.

Podsumowanie

- Korzystne położenie komunikacyjne – droga krajowa nr 48 oraz drogi wojewódzkie;
- Gmina posiada korzystne położenie administracyjne oraz komunikacyjne;
- W gminie nie obserwuje się obszarów zakłócenia ładu przestrzennego. Zabudowa skupiona jest praktycznie w bezpośrednim sąsiedztwie dróg;
- Największy udział w zagospodarowaniu terenu gminy ma rolnicza przestrzeń produkcyjna;
- Stan środowiska przyrodniczego gminy jest jednym z ważniejszych walorów oraz czynników rozwojowych w kierunku rozwoju agroturystyki i rolnictwa ekologicznego;
- Brak w pełni rozwiniętego systemu kanalizacyjnego gminy może wpływać na konkurencyjność osiedleńczą gminy;
- W gminie występują warunki sprzyjające rozwojowi rolnictwa;
- Podnoszenie tożsamości i wartości lokalnej powinno wpłynąć na zerwanie z poczuciem zaściankowości poprzez m.in. oferowanie miejsc pracy poza rolnictwem;
- Zwiększające się zasoby mieszkaniowe gminy, świadczą o nieustannym dążeniu do poprawy warunków mieszkaniowych (także młode pokolenia szukają swoich własnych siedlisk).

4. ŚRODOWISKO I KLIMAT

4.1. Środowisko przyrodnicze

Pod względem fizyczno-geograficznym gmina Potworów położona jest w obrębie Równiny Radomskiej, stanowiącej część makroregionu Wzniesienia Południowomazowieckiego. Morfologicznie należy do terenów słabo urozmaiconych. Większość terenu gminy cechuje rzeźba równinna i niskofalista, łagodnie nachylona w kierunku dolin rzeki Pilicy i Drzewiczki. Ukształtowanie terenu, rzeźba, gleby, wody oraz krajobraz są pochodzenia polodowcowego. Na terenie gminy w miejscowościach Mokrzec i Rdzuchów Kolonia występują udokumentowane złoża żwiru i pospółki. Zasadnicze zręby rzeźby tworzącej dzisiejszą powierzchnię gminy uformowane zostały w czasie recesji zlodowacenia środkowopolskiego. Ostateczny kształt nadały jej później uformowane doliny rzeczne. Deniwelacje terenu w obszarze gminy wynoszą ok. 35m. Najniższy punkt znajduje się w obrębie doliny rzeki Wiązownicy koło Mokrzca, natomiast najwyższy punkt znajduje się w północnej części gminy koło Kacperkowa.

GLEBY

Jednym z najważniejszych elementów środowiska przyrodniczego, mających wpływ na strukturę upraw i wysokość plonów są gleby. Gmina Potworów jest mało zróżnicowana pod tym względem. Przeważającą część obszaru, bo aż 60% zajmują gleby bielcowe wytworzone z glin zwałowych i piasków, charakteryzują się IV i V klasą. W obniżeniach terenu i dolinach rzek i cieków występują gleby brunatne kwaśne i wylugowane oraz gleby torfowe, mułowe i glejowe. Udział jakościowy gleb w poszczególnych klasach bonitacyjnych wynosi: klasa II ok. 10%, klasa III ok. 14%, klasa IV ok. 28% oraz klasa V i VI ok. 48%.

LASY

Kompleksy leśne stanowią 12,2% powierzchni gminy Potworów, zajmując powierzchnię 12,40 km². Dominują lasy młode, których wiek nie przekracza 40 lat. Wśród drzew prym wiodzie sosna (ok. 80%). Lasy to przede wszystkim bogactwo, które korzystnie wpływa na lokalny klimat, jakość gleb jak również równowagę biologiczną

WODY POWIERZCHNIOWE I PODZIEMNE

Teren gminy Potworów leży w zlewni środkowej Wisły i jej lewobrzeżnych dopływów: Pilicy i Radomki. Przez obszar gminy przebiega wododział zlewni tych rzek. Większa część gminy położona jest w dorzeczu Wiązownicy dopływu Radomki, jedynie kilka cieków płynących w północno-wschodniej części gminy należy do zlewni Drzewiczki, będącej dopływem Pilicy. Sieć rzeczna jest słabo rozwinięta i uboga pod względem ilości wody. Na terenie gminy funkcjonuje zbiornik w Rduchowie o powierzchni 30 ha oraz 10 mniejszych zbiorników retencyjnych o łącznej powierzchni 5,58 ha lustra wody i pojemności 55,70 tys. m³. Pełnią one głównie funkcje przeciwpożarowe, zaopatrzenia w wodę oraz wykorzystywane są do nawadniania terenów rolnych.

Zgodnie z Aktualizacją Planu zagospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły (Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 4 listopada 2022r. w sprawie Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły; Dz. U. 2023 poz. 300) gmina Potworów położona jest na obszarze państwowego gospodarstwa wodnego Wody Polskie Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie, znajduje się w zasięgu zlewni następujących Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP): PLRW200010254912 (Dopływ z Głuszyny), PLRW200010252499 (Wiązownica), PLRW200010254949 (Pierzchnianka) oraz PLRW200010254889 (dopływ spod Kozieńca). Na terenie gminy zagrożenie powodzią może wystąpić na terenach wzdłuż rzeki Wiązownicy. Na terenie gminy nie przewiduje się katastrofalnych zatopień zagrażających ludności.

Na obszarze gminy Potworów ujmowane są wody podziemne związane z utworami wodonośnymi czwartorzędowymi i jurajskimi. Zasadnicze znaczenie ma będący pod szczególną ochroną poziom wodonośny jury środkowej i górnej. Obszar gminy znajduje się w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP Goszczewice-Szydłowiec, gdzie występują wody szczelinowo-porowe w piaskowcach środkowojurajskich i wody szczelinowo-krasowe w osadach węglanowych jury górnej. Wody czwartorzędowe występujące na terenie całej gminy, związane są z piaszczysto-żwirowymi utworami wodnolodowcowymi i piaskami rzecznyymi, których miąższość wzrasta w strefach dolin Wiązownicy i jej dopływów. Obszar gminy zlokalizowany jest na obszarze Jednolitych Części Wód Podziemnych (JCWPd) PLGW200073, PLGW200074 oraz PLGW200085.

FORMY OCHRONY PRZYRODY

Na terenie gminy Potworów występują elementy środowiska przyrodniczego, które z uwagi na wysokie wartości objęte zostały formą ochrony wprowadzoną na podstawie przepisów ogólnych z zakresu ochrony środowiska oraz miejscowych aktów prawnych. Należą do nich pomniki przyrody (8 szt.). Ponadto fragment północnej granicy gminy graniczy z Obszarem Chronionego Krajobrazu Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki.

Pomniki przyrody podlegają ochronie prawnej. W stosunku do pomników przyrody obowiązują zakazy na podstawie prawa miejscowego w zakresie zgodnym z obowiązującą ustawą o ochronie przyrody.

Tabela 13. Pomniki przyrody zlokalizowane na terenie gminy (Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody <https://crfop.gdos.gov.pl/> (dostęp dn. 30.04.2025r.)

Nazwa pomnika przyrody	Podstawa prawna	Opis pomnika przyrody	Lokalizacja
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Drzewo jesion wyniosły mający wymiary: pierśnica 99 cm, obwód 311 cm, wysokość 31m	Nadleśnictwo Radom, kompleks Potworów, Drzewica poddz. Nr 253c
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie	Drzewo sosna zwyczajna o wymiarach: pierśnica 91 cm, obwód 286 cm, wysokość 22m	Nadleśnictwo Radom, kompleks Potworów,

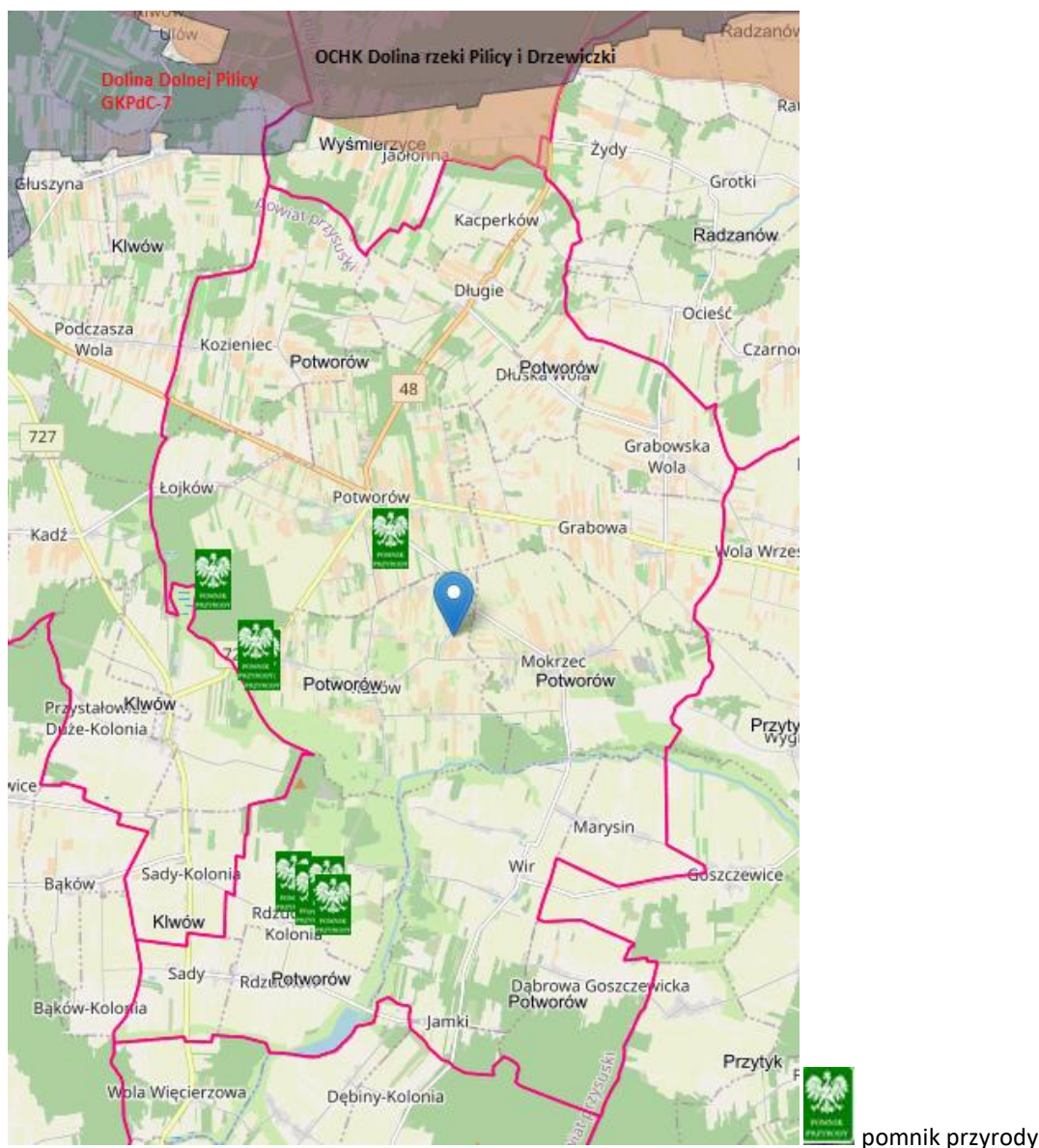
Nazwa pomnika przyrody	Podstawa prawna	Opis pomnika przyrody	Lokalizacja
	pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)		Drzewica poddz. Nr 256f
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Drzewo dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 130 cm, obwód 408 cm, wysokość 26m	Nadleśnictwo Radom, kompleks Potworów, Drzewica poddz. Nr 258c
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Pomnik wieloobiektowy: - dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 83 cm, obwód 261 cm, wysokość 19m - dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 85 cm, obwód 267 cm, wysokość 19 m - dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 131 cm, obwód 412 cm, wysokość 23 m - dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 123 cm, obwód 386 cm, wysokość 26 m -dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 117 cm, obwód 368 cm, wysokość 23 m -dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 131 cm, obwód 412 cm, wysokość 25 m -dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 92 cm, obwód 289 cm, wysokość 20 m	nad zbiornikiem wodnym koło szkoły
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Drzewo dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 128 cm, obwód 402 cm, wysokość 21 m	Na łące
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Drzewo dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 174 cm, obwód 547 cm, wysokość 12 m	Na łące
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Drzewo dąb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 175 cm, obwód 550 cm, wysokość 19 m	Na łące

Nazwa pomnika przyrody	Podstawa prawna	Opis pomnika przyrody	Lokalizacja
Nie nadano nazwy w akcie prawnym	Rozporządzenie Nr 70 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24.10.2008r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu przysuskiego (Dz. Urz. Woj. Mazow. z 14.11.2008r. Nr 194, poz. 7031)	Drzewo dęb szypułkowy o wymiarach: pierśnica 245 cm, obwód 770 cm, wysokość 11 m	Park Potworów

Około 400 m na północ od gminy przebiega fragment korytarza ekologicznego – GKPd-7 Dolina Dolnej Pilicy.

Realizacja wszelkich planów inwestycyjnych, w szczególności z zakresu rozwoju infrastruktury technicznej i budownictwa, winna uwzględniać uwarunkowania środowiskowe i wszelkie reżimy ustanowione dla ochrony przyrody.

Rysunek 4. Rozmieszczenie form ochrony przyrody oraz korytarzy ekologicznych na terenie gminy Potworów (www.mapa.korytarze.pl)

4.2. Warunki klimatyczne

Według podziału Polski na regiony klimatyczne (źródło: Regionalizacja wg R. Gumińskiego), obszar gminy znajduje się w radomskiej dzielnicy klimatycznej, która charakteryzuje się dużą zmiennością pogody oraz zróżnicowanymi warunkami meteorologicznymi. Większość obszaru gminy posiada bardzo dobre warunki klimatyczne, wilgotnościowe i wietrzne z małą częstotliwością zalegania mgieł. Czas trwania pokrywy śnieżnej wynosi 50-60 dni, gdzie orientacyjna liczba dni w roku z przymrozkami to 100-118 (dni mroźnych 30-50). Na podstawie notowań określić można, że w gminie średnia roczna temperatura wynosi od $+7,5^{\circ}\text{C}$ do $+8,5^{\circ}\text{C}$, a ilość opadów w skali rocznej 500-650 mm, przy średniej krajowej 600mm. Okres wegetacyjny trwa od 210 do 217 dni. Przeważająca część terenu posiada korzystne warunki klimatyczne dla rozwoju osadnictwa i rolnictwa.

4.3. Jakość powietrza

Wpływ na jakość powietrza na obszarach zurbanizowanych mają emisje wynikające bezpośrednio z działalności człowieka oraz warunków i zjawisk naturalnie zachodzących w środowisku.

Źródła zanieczyszczeń powietrza związane z działalnością człowieka (emisja antropogeniczna) obejmują:

- emisję punktową pochodzącą ze zorganizowanych źródeł w wyniku energetycznego spalania paliw i przemysłowych procesów technologicznych,
- emisję liniową – komunikacyjną pochodzącą głównie z transportu samochodowego, jak również kolejowego, wodnego i lotniczego,
- emisję powierzchniową, w skład której wchodzi zanieczyszczenia komunalne z palenisk domowych, gromadzenia i utylizacji ścieków i odpadów.

Emisja punktowa (ze źródeł przemysłowych) - emisja zanieczyszczeń ze źródeł punktowych tj. z zakładów przemysłowych, przedsiębiorstw energetyki zawodowej. Emisja z zakładów przemysłowych i przedsiębiorstw energetyki jest objęta kontrolą i ewidencją, natomiast emisja z pozostałych źródeł, ze względu na charakter i rozproszenie jest trudna do zbilansowania.

Na terenie gminy nie ma dużych emitorów zanieczyszczeń powietrza. Funkcjonują tu głównie małe zakłady produkcyjno-usługowe, wykorzystujące lokalne, rozproszone źródła ciepła.

Emisja liniowa (komunikacyjna) szczególnie skoncentrowana jest wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych, charakteryzuje się dużą nierównomiernością w ciągu doby. W przypadku zanieczyszczeń pochodzących ze środków transportu drogowego (substancje emitowane z silników pojazdów, zanieczyszczenia ze ścierania klocków hamulcowych, opon, nawierzchni drogi, czy emisja wtórna - wzniecanie kurzu) źródło emisji znajduje się nisko nad ziemią, co powoduje, że zanieczyszczenia oddziałują w największym zakresie na stan jakości powietrza w najbliższym otoczeniu dróg, a ich wpływ maleje wraz z odległością. Na terenie gminy emisja komunikacyjna szczególnie nasilona jest wzdłuż głównego szlaku komunikacyjnego jakim jest droga krajowa Nr 48 oraz drogi wojewódzkie Nr 729, Nr 740 i Nr 727.

Oddziaływanie ruchu samochodowego na środowisko wykazuje tendencję rosnącą, gdyż następuje systematyczny wzrost pojazdów poruszających się po drogach.

Emisja powierzchniowa (niska) wynika z powszechności stosowania paliw stałych, szczególnie węgla kamiennego o niskiej jakości w domowych instalacjach grzewczych. Wzrost stężenia zanieczyszczeń powstałych w wyniku emisji powierzchniowej notuje się cyklicznie w okresie zimowym. Emisja niska z palenisk domowych ma ogromny udział w ogólnej emisji zanieczyszczeń do powietrza, a jej wpływ uwidacznia się szczególnie w obszarach charakteryzujących się zwartą, gęstą zabudową, gdzie nie ma możliwości przewietrzenia. Największą grupę budynków na terenie gminy stanowią budynki mieszkalne jednorodzinne i to one w głównej mierze odpowiadają za niską emisję. Zanieczyszczenia emitowane są emitorami o wysokości około 10m, co powoduje rozprzestrzenianie się zanieczyszczeń po najbliższej okolicy - zbyt niska wysokość emitorów w powiązaniu z częstą w okresie zimowym inwersją temperatury sprzyja kumulacji zanieczyszczeń. Indywidualne gospodarstwa domowe nie posiadają urządzeń ochrony powietrza, wielkość emisji z tych źródeł jest trudna do oszacowania i wykazuje zmienność sezonową (związaną z okresem grzewczym).

OCENA JAKOŚCI POWIETRZA

Corocznie w ramach monitoringu państwowego dokonywana jest obserwacja zachodzących zmian oraz ocena jakości powietrza. Oceny tej dokonuje w poszczególnych województwach Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Na terenie województwa mazowieckiego badania prowadzi się w obszarze czterech stref, tj.: w aglomeracji warszawskiej, w strefie miasto Płock, w strefie miasto Radom oraz w strefie mazowieckiej. Klasyfikacji stref dokonuje się oddzielnie dla dwóch grup kryteriów ze względu na ochronę zdrowia ludzi oraz ze względu na ochronę roślin.

Podstawą klasyfikacji stref w rocznej ocenie jakości powietrza są wartości poziomów: dopuszczalnego, docelowego i celu długoterminowego, określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 24 sierpnia 2012r. w *sprawie poziomów niektórych substancji w powietrzu* (t. jedn. Dz. U. 2021, poz. 845). Wynikiem oceny jest zaliczenie strefy pod względem wszystkich substancji podlegających ocenie, do jednej z poniższych klas:

- klasa A (dla ozonu D1) – jeżeli stężenia zanieczyszczenia na terenie strefy nie przekraczają odpowiednio poziomów dopuszczalnych, poziomów docelowych, poziomów celów długoterminowych (D1)
- klasa C (dla ozonu D2) – jeżeli stężenia zanieczyszczeń na terenie strefy przekraczają poziomy dopuszczalny, poziomy docelowy, poziomy celów długoterminowych (D2)

Zaliczenie strefy do określonej klasy wiąże się z koniecznością podjęcia konkretnych działań na rzecz poprawy jakości powietrza lub utrzymania jego jakości na niezmiennym poziomie.

W celu scharakteryzowania stanu aktualnego w zakresie jakości powietrza atmosferycznego odniesiono się do ogólnej oceny jakości powietrza prezentowanej przez Główny Inspektorat

Ochrony Środowiska Departament Monitoringu Środowiska Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Warszawie (dane dostępne są za 2024 rok).

Gmina Potworów leży w obszarze rozległej powierzchniowo strefie mazowieckiej (kod strefy PL1404) o powierzchni 34842 m². Wyniki oceny jakości powietrza w województwie mazowieckim w roku 2024 dla strefy mazowieckiej (według *Rocznej oceny jakości powietrza w województwie mazowieckim* Raport wojewódzki za rok 2024, Warszawa, kwiecień 2025) przedstawiono poniżej.

Tabela 14. Wynikowe klasy strefy mazowieckiej dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony zdrowia (Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim Raport wojewódzki za rok 2024, Warszawa kwiecień 2025)

Kod strefy	Symbol klasy wynikowej dla poszczególnych zanieczyszczeń dla obszaru całej strefy											
	SO ₂	NO ₂	PM10	Pb	C ₆ H ₆	CO	As	Cd	Ni	BaP	PM2,5**	O ₃ *
Strefa mazowiecka PL1404	A	A	A	A	A	A	A	A	A	C	A1	A

*dla ozonu – poziom celu długoterminowego, strefy uzyskały klasę D2

**dla pyłu zawieszonego PM2,5 – poziom dopuszczalny I faza - strefy uzyskały klasę A

Tabela 15. Wynikowe klasy strefy mazowieckiej dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony roślin (Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim Raport wojewódzki za rok 2024, Warszawa kwiecień 2025)

Kod strefy:	Symbol klasy wynikowej dla poszczególnych zanieczyszczeń w strefie			
	NO _x	SO ₂	O ₃ (wg poziomu docelowego)	O ₃ (wg poziomu celu długoterminowego)
Strefa mazowiecka PL1404	A	A	A	D2

Przedstawione informacje dotyczą podstawowych zanieczyszczeń powietrza w skali całej strefy badania i stanowią wyłącznie punkt wyjścia do oceny jakości powietrza w obszarze gminy Potworów. Klasa C otrzymana dla zanieczyszczenia BaP w pyłe zawieszonym PM10 oznacza, że stężenie tej substancji jest wysokie i przekracza poziom docelowy. Podobnie jak w latach poprzednich, wysokie wartości stężeń tego zanieczyszczenia rejestrowano w okresach grzewczych (styczeń-marzec, październik-grudzień). Jako główną przyczynę przekroczeń wskazuje się „niską” emisję pochodzącą z indywidualnego ogrzewania budynków.

Podsumowując wyniki oceny rocznej i klasyfikacji strefy dla kryterium ochrony roślin, strefę mazowiecką pod względem dotrzymania wartości dopuszczalnych dla NO_x, SO₂ i poziomu docelowego ozonu zakwalifikowano do klasy A. Natomiast z uwagi na przekroczenie poziomu celu długoterminowego ozonu, strefę mazowiecką zaliczono do klasy D2.

Stan powietrza w ujęciu lokalnym zależy od charakteru zainwestowania terenu, wielkości i gęstości źródeł emisji, jak również od ilości ładunków napływających z terenów sąsiednich.

W celu ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego należy podejmować działania polegające na modernizacji kotłowni celem zwiększenia ich sprawności i obniżenia uciążliwości ekologicznej, w tym również poprzez zmianę rodzaju stosowanego paliwa na paliwa o większej wartości opałowej i niższej zawartości siarki i popiołu, ograniczaniu strat ciepła poprzez termomodernizację budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych, budowę i eksploatację urządzeń ochrony powietrza, kontroli poziomu eksploatacji lub dążeniu do powstawania instalacji oczyszczania spalin w większych kotłowniach węglowych (moc cieplna powyżej 1MWt).

Działania w zakresie poprawy jakości powietrza są realizowane w ramach programów ochrony powietrza (POP) dla województwa mazowieckiego. Obecnie na terenie województwa obowiązuje uchwalona przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Aktualizacja programu ochrony powietrza dla województwa mazowieckiego (Uchwała Nr 204/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 listopada 2023r. zmieniająca uchwałę w sprawie programu ochrony powietrza dla stref w województwie mazowieckim, w których zostały przekroczone poziomy dopuszczalne i docelowe substancji w powietrzu). Program ochrony powietrza (POP) jest dokumentem, który wskazuje istotne przyczyny wystąpienia przekroczeń norm jakości powietrza oraz określa działania, których wdrożenie spowoduje poprawę jakości powietrza w województwie.

Na terenie województwa mazowieckiego podstawowym problemem związanym z jakością powietrza jest nadmierne zanieczyszczenie pyłem zawieszonym PM₁₀, pyłem zawieszonym PM_{2,5}, benzo(a)piranem oraz na terenie strefy aglomeracja warszawska ditlenkiem azotu.

Podstawowym celem Programu ochrony powietrza dla województwa mazowieckiego jest poprawa jakości powietrza i dotrzymanie obowiązujących standardów. Zaplanowane działania mają na celu uzyskanie maksymalnego efektu ekologicznego poprzez redukcję emisji zanieczyszczeń do powietrza ze źródeł, które w największy sposób oddziałują na wielkość stężeń analizowanych substancji w powietrzu.

Program wskazuje możliwe do podjęcia działania naprawcze, które pozwolą przyczynić się do poprawy jakości powietrza w regionie oraz we wszystkich strefach województwa:

- ograniczenie emisji substancji z procesu wytwarzania energii cieplnej dla potrzeb ogrzewania i przygotowania ciepłej wody w lokalach mieszkalnych, handlowych, usługowych oraz użyteczności publicznej (**kod działania naprawczego: WMaOePow**):
 - ❖ szczegółowa inwentaryzacja źródeł niskiej emisji – ogrzewania lokali mieszkalnych, handlowych, usługowych oraz użyteczności publicznej w gminach województwa mazowieckiego oraz przekazywanie wyników inwentaryzacji Zarządowi Województwa Mazowieckiego
 - ❖ wymiana/likwidacja źródeł ciepła
- prowadzenie doradztwa energetycznego i ekologicznego (**kod działania naprawczego: WMaEkDo**), które ma polegać na:
 - ❖ powierzenie pracownikowi zakresu związanego z doradztwem energetycznym lub

- ❖ zatrudnieniu ekodoradcy w ramach projektu niekonkurencyjnego „Mazowsze bez smogu” realizowanego w ramach FEM 2021-2027 lub
- ❖ zleceniu doradztwa energetycznego wyspecjalizowanemu podmiotowi zewnętrznemu lub
- ❖ powierzeniu doradztwa energetycznego organizacji pozarządowej w ramach otwartego konkursu ofert lub zakupu usług z klauzulą społeczną
- analiza ubóstwa energetycznego i doradztwo osobom ubogim energetycznie (**kod działania naprawczego: WMaWsEn**), która ma polegać na:
 - ❖ przygotowaniu analizy problemu ubóstwa energetycznego
 - ❖ wytypowaniu gospodarstw domowych ubogich energetycznie oraz przeprowadzenie analizy możliwości wsparcia wytypowanych mieszkańców, w tym zakresu możliwego wsparcia finansowego nie tylko w ramach budżetu samorządu gminnego, ale również innych instrumentów wsparcia
 - ❖ wsparciu mieszkańców gminy dotkniętych ubóstwem energetycznym za pośrednictwem wizyt doradców energetycznych na każdym etapie (od planowania, po zakończenie inwestycji) - nie tylko w zakresie pozyskania środków na dofinansowanie, ale również analizy zużycia energii w gospodarstwie domowym oraz możliwości jej zmniejszenia, propagowanie zmiany nawyków, zapewnienie dostępu do informacji nt. możliwości poradzenia sobie z problemem, identyfikacji potrzeb inwestycyjnych, oszacowanie ich kosztów i opłacalności, w tym przeprowadzenia audytów energetycznych lub oceny charakterystyki energetycznej odwiedzanych gospodarstw domowych ubogich energetycznie, pozyskanie dofinansowania, wybór wykonawcy prac, nadzór nad prawidłową realizacją inwestycji, a także rozliczenie uzyskanego dofinansowania.
- kontrola przestrzegania uchwały antysmogowej oraz zakazu spalania odpadów i pozostałości roślinnych (**kod działania naprawczego: WMaKoUa**)
- edukacja ekologiczna (**kod działania naprawczego WMaEdEk**)
- zwiększenie powierzchni zieleni w wybranych gminach województwa mazowieckiego (**kod działania naprawczego: WMaObZi**)
- ograniczenie wtórnej emisji pyłu – czyszczenie ulic na mokro w gminach wiejskich i gminach miejsko-wiejskich województwa mazowieckiego, w granicach obszaru zabudowanego, zakaz używania spalinowych i elektrycznych dmuchów do liści we wszystkich gminach województwa (**kod działania naprawczego: WMaMMu**), które ma polegać na:
 - ❖ czyszczeniu utwardzonych ulic na mokro – prowadzone będzie przy temperaturach powietrza powyżej 3⁰C, w okresach bezdeszczowych
 - ❖ wyeliminowaniu dmuchaw do liści.

Podstawowym narzędziem wspomagającym proces redukcji niskiej emisji może być gminna polityka finansowa wspomagająca właścicieli mieszkań i lokali użytkowych zdecydowanych do zmiany przestarzałych urządzeń grzewczych na ogrzewanie proekologiczne, popularyzacja wśród mieszkańców gminy Programu Priorytetowego „Czyste Powietrze” oraz innych programów dotacyjnych.

Zgodnie z art. 17 ust. 15 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego z dnia 24 kwietnia 2024r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków *„Od dnia 1 stycznia 2025r. państwa członkowskie nie udzielają żadnych zachęt finansowych do instalacji indywidualnych kotłów zasilanych paliwami kopalnymi, z wyjątkiem kotłów wybranych do inwestycji przed 2025r., zgodnie z rozporządzeniem (UE) 2021/241, art. 7 ust. 1 lit. h) pkt (i) tiret trzecie rozporządzenia (UE) 2021/1058 oraz art. 73 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 2”.*

Zgodnie z art. 2 pkt 62 rozporządzenia (UE) 2018/1999 3, paliwa kopalne rozumiane są jako *„nieodnawialne źródła energii oparte na węglu, takie jak paliwa stałe, gaz ziemny i ropa naftowa”.*

Zgodnie ze wspomnianą Dyrektywą Parlamentu Europejskiego należy stopniowo wycofywać kotły zasilane paliwami kopalnymi. Pozostaje jednak możliwość dofinansowania instalacji hybrydowych systemów ogrzewania o znacznym udziale energii ze źródeł odnawialnych, takich jak połączenie kotła z energią słoneczną termiczną lub pompą ciepła.

5. BUDŻET I POLITYKA INWESTYCYJNA GMINY

Do czynników decydujących o możliwościach rozwoju każdej jednostki terytorialnej są jej możliwości finansowe, które w znacznym stopniu warunkują to, jakie można na danym etapie stawiać cele oraz w jaki sposób te cele osiągać. Podstawowym elementem analizy sytuacji finansowej jest bilans dochodów i wydatków budżetowych. Gmina samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową na podstawie uchwały budżetowej gminy. Budżet gminy jest rocznym planem dochodów i wydatków oraz przychodów i rozchodów tej jednostki.

Tabela 16. Dochody budżetu gminy Potworów w latach 2019-2023 w zł (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Dochody	2019	2020	2021	2022	2023
Dochody podatkowe	2.696.129,71	2.840.185,95	2.972.826,87	5.938.677,30	3.080.668,66
Dochody budżetowe	1.200.725,43	2.028.118,26	1.956.212,23	3.149.975,95	2.629.227,18
Dotacje celowe na zadania zlecone	8.114.617,12	8.582.213,72	8.366.094,08	6.247.530,26	3.605.150,91
Dotacje celowe na zadania własne	2.081.132,49	1.294.715,72	2.544.959,05	7.183.668,10	4.231.861,07
Subwencje	8.630.397,00	9.148.754,00	11.513.345,00	9.737.036,00	12.265.812,95
Razem	22.723.001,75	23.893.987,65	27.353.437,23	32.256.887,61	25.812.720,77

Podstawowym rodzajem dochodów budżetowych, które warunkują możliwości rozwojowe gminy, tak jak każdej innej jednostki terytorialnej są dochody własne, czyli środki uwarunkowane poziomem lokalnej aktywności. Wysokość dochodów własnych zależy przede wszystkim od poziomu zamożności społeczności lokalnej, która odprowadza podatek dochodowy od osób fizycznych oraz poziomu zainwestowania gminy, który wpływa na skalę dochodów z tytułu podatku CIT i podatku od nieruchomości.

Wydatki budżetu najogólniej podzielić można na wydatki bieżące oraz majątkowe (inwestycyjne).

Tabela 17. Wydatki budżetu gminy Potworów w latach 2019-2023 w zł (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Wydatki	2019	2020	2021	2022	2023
Wydatki bieżące	20.126.977,86	20.376.209,59	20.623.908,00	24.596.403,86	20.531.557,40
Wydatki inwestycyjne	3.556.822,59	359.750,55	1.299.566,44	4.643.209,57	4.919.478,44
Razem	23.683.800,45	20.735.960,14	21.923.474,44	29.239.613,43	25.451.035,84
Udział % wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem	15,01%	1,73%	5,92%	15,87%	19,32%

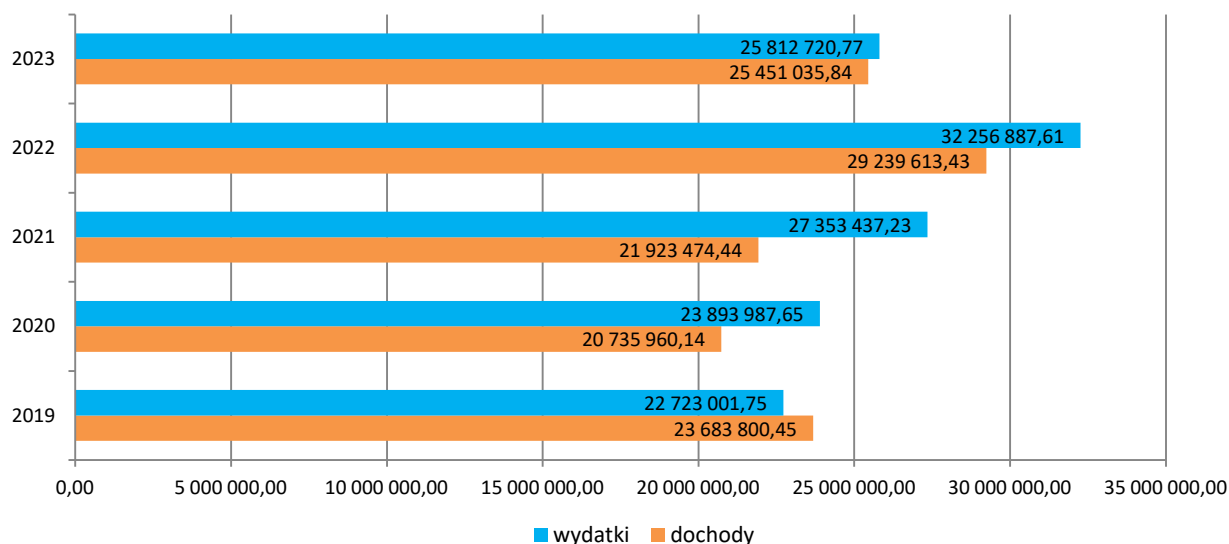
Poziom zrealizowanych wydatków majątkowych w 2023 roku stanowił 17,48% wykonanych wydatków ogółem. Wydatki ogółem to wydatki poniesione głównie na: oświatę i wychowanie (27% ogółu wykonanych wydatków), administrację publiczną (16,9% ogółu wykonanych wydatków), rodzinę i pomoc społeczną (16,6% ogółu wykonanych wydatków), rolnictwo i łowiectwo (6,6% ogółu wykonanych wydatków) oraz gospodarka komunalna i ochrona środowiska (4,9% ogółu wykonanych wydatków). Budżet 2023 roku zamknął się deficytem w kwocie 361.684.93 zł.

Tabela 18. Wydatki bieżące budżetu gminy Potworów wg działów (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

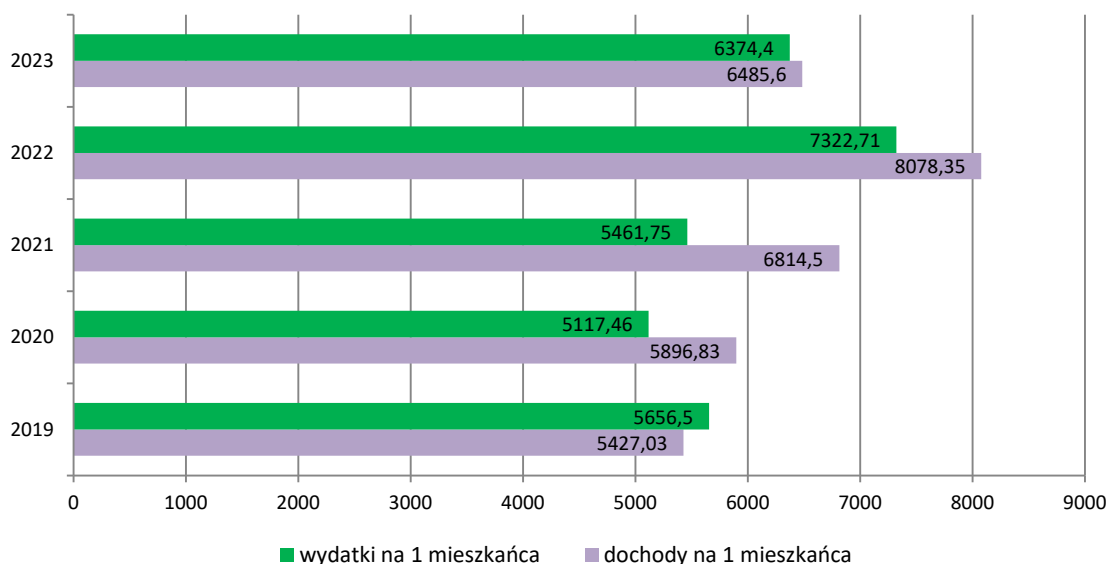
Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Rolnictwo i łowiectwo	911.802,98	933.871,31	956.401,07	1.217.835,36	1.682.317,61
Transport i łączność	83.079,96	45.813,77	103.832,49	84.213,17	775.612,43
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	681.018,74	1.014.405,73	1.047.060,65	958.285,79	1.248.098,30
Gospodarka mieszkaniowa	33.236,10	39.131,20	9.442,50	81.771,70	27.797,55
Działalność usługowa			30.000,00	26.000,00	64.000,00
Urzędy naczelnych	40.692,28	39.685,77	858,00	860,00	47.844,86

organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa					
Obsługa długu publicznego	203.700,63	145.030,87	90.359,27	336.179,10	321.196,50
Oświata i wychowanie	6.033.509,49	5.981.390,43	5.880.425,12	6.616.577,91	6.872.767,95
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	85.065,59	88.289,31	96.649,68	99.978,50	268.144,32
Ochrona zdrowia	78.423,42	93.640,84	102.954,80	121.891,50	133.174,87
Pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	617.098,43	498.396,69	519.007,38	4.940.207,81	804.126,09
Edukacyjna opieka wychowawcza	142.935,15	176.946,83	199.747,52	104.093,20	99.051,00
Rodzina	7.855.612,39	8.349.787,39	8.254.578,61	5.271.971,73	3.425.945,12
Kultura fizyczna	129.014,28	93.385,95	91.497,96	98.470,03	115.210,73
Administracja publiczna	3.129.833,68	2.817.855,08	3.082.459,09	3.772.279,90	4.303.618,45
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	101.954,74	58.578,42	158.633,86	865.788,16	322.319,62
Różne rozliczenia					20.332,00
RAZEM	20.126.977,86	20.376.209,59	20.623.908,00	24.596.403,86	20.531.557,40

Wykres 10. Dochody i wydatki budżetu gminy Potworów w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Wykres 11. Dochody i wydatki gminy Potworów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Inwestycyjne projekty na terenie gminy finansowane są ze środków własnych oraz zewnętrznych. Dodatkowe źródła finansowania inwestycji gminnych stanowią głównie: dofinansowania ze środków unijnych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, dofinansowania i dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych, dofinansowania z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych, Fundusz Ochrony Gruntów Rolnych, Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg, Ministerstwa Sportu i Turystyki itd.

Tabela 19. Zadania inwestycyjne realizowane przez gminę Potworów w latach 2020-2024 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)

Nazwa projektu	Koszt zadania [zł]	Środki własne [zł]	Dofinansowanie [zł]	Źródła finansowania
Rok 2020				
Remont pomieszczeń biblioteki, czytelní, sali muzycznej oraz klatki schodowej na I piętro PSP w Potworowie	79.14,99	79.414,99	-	środki gminy
Termomodernizacja budynku w Długiem	331.864,65 zł	188.864,65	143 000,00	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Rok 2021				
Budowa świetlicy wiejskiej z garażem OSP wraz z przyłączami i urządzeniami w miejscowości Wir – III etap prac	955.409,24	455.409,24	500.000,00	Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych
Remont infrastruktury przy Publicznej Szkole Podstawowej w Potworowie	83.414,26	83.414,26	-	środki gminy
Zakup wyposażenia do stołówki funkcjonującej w Publicznej Szkole Podstawowej w Potworowie	100.000,00	20.000,00	80.000,00	Program „Posiłek w szkole i w domu”
Budowa drogi gminnej nr 330554W Dąbrowa- Jamki od km 1+500 do km 1+865 – I etap	232.585,25	182.585,25	50.000,00	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
Rok 2022				
Zakup średniego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Grabowej.	907.740,00	357.740,00	550.000,00	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Zakup wyposażenia szatni w Publicznej Szkole Podstawowej w Potworowie	159 900,00	159 900,00	159.900,00	środki gminy
Zakup średniego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla	900.360,00	575.000,0	325.360,00	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej Gminy Potworów

Ochotniczej Straży Pożarnej w Potworowie				oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji
Remont szatni w budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Potworowie	229.646,35	229.646,35		środki gminy
Przebudowa Sali gimnastycznej i jej zaplecza w budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Potworowie	876.848,11	83.148,11	793.700,00	Ministerstwa Sportu i Turystyki
Rok 2023				
Budowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w ul. Olszańskiej w Potworowie	2.932.216,16	146.640,80	2.785.605,36	Rządowy Fundusz Polski Ład - Program Inwestycji Strategicznych
Budowa świetlic wiejskich w 4 miejscowościach na terenie gminy Potworów: Grabowska Wola, Długie, Dąbrowa oraz Marysin	2 464 671,92	246.467,19	2 218 204,73	Rządowy Fundusz Polski Ład - Program Inwestycji Strategicznych
Przebudowa drogi gminnej nr 330509W Mokrzec-Wymysłów I etap	630 587,81	480.587,81	150 000,00	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
Remont drogi gminnej nr 330522W w miejscowości Grabowska Wola - granica gminy Potworów - (Ocieść)	521 520,00	156.456,00	365 064,00	Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg
Zakup średniego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w Rdzuchowie	1.126.680,00	46.255,00	150.000,00 400.000,00 530.425,00	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Budowa drogi gminnej nr 330554W Dąbrowa-Jamki od km 1+136 do km 1+500 – II etap	507.354,66	507.354,66	-	środki gminy

Rok 2024				
Utwardzenie gruntu na działkach drogowych	728.677,80	728.677,80	-	środki gminy
Utwardzenie gruntu na działkach drogowych - II etap	544.250,65	544.250,65	-	środki gminy
Przebudowa drogi gminnej nr 330535W w miejscowości Potworów	564.283,79	314.283,79	250.000,00	budżet Województwa Mazowieckiego
Remont drogi gminnej nr 330537W, ul. Olszańska w miejscowości Potworów	748.355,62	299.342,25	449.013,37	budżet Województwa Mazowieckiego
Zakup sprzętu specjalistycznego dla jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych	69.688,18	35.207,17	34.481,01	budżet Województwa Mazowieckiego w ramach zadania „OSP – edycja 2024”
Modernizacja świetlicy wiejskiej w Mokrczu, gm. Potworów z przeznaczeniem na lokalne centrum integracyjne	178 572,81	35.714,57	142 858,24	budżet Województwa Mazowieckiego w ramach programu „Mazowsze dla lokalnych centrów integracyjnych 2024”
Doposażenie świetlic wiejskich w miejscowościach: Grabowska Wola, Marysin, Dąbrowa Goszczewicka oraz Długie w gminie Potworów	115 134,54	55.221,91	59 912,63	budżet Województwa Mazowieckiego w ramach programu „Mazowiecki Instrument Aktywizacji Sołectw MAZOWSZE 2024”
Modernizacja oświetlenia w budynkach użyteczności publicznej w Gminie Potworów	47 866,64	10.051,99	37 814,65	Wojewódzki Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Realizacja inwestycji przez gminę świadczy o trosce o przyszłość i dobrobyt mieszkańców. Inwestycje wskazują na strategiczne działania samorządu w celu poprawy jakości życia, wzrostu gospodarczego i rozwoju infrastruktury. Ograniczoność środków finansowych nie pozwala na realizację przez gminę dużych zadań inwestycyjnych bez wsparcia zewnętrznego. Dokładając wszelkich starań gmina aplikuje o dodatkowe środki pozwalające (przy wkładzie własnym) realizować inwestycje, poprzez które zwiększa się konkurencyjność gminy.

Działania gminy w ramach kilkuletniej perspektywy finansowej obejmują przede wszystkim przedsięwzięcia infrastrukturalne w gospodarce ściekowej i wodociągowej, inwestycje infrastruktury drogowej oraz projekty związane z montażem instalacji fotowoltaicznych, termomodernizacją budynków i wymianą źródeł ciepła. Nowe inwestycje publiczne to element sprzyjający nie tylko podnoszeniu jakości życia mieszkańców, ale także poprawiający uwarunkowania dla rozwoju gospodarczego gminy czy budujący przyjazny wizerunek obszaru dla każdego z jego użytkowników. Na te działania składa się zwykle budowa lub modernizacja istniejącej infrastruktury. Poczynione inwestycje to zwykle główny czynnik przyciągający zewnętrznych inwestorów, koło zamachowe dla miejscowego rynku budowlanego, ale także element polityki społecznej i środowiskowej. Pozwala zwiększać komfort życia, a także wpływać na poprawę stanu środowiska.

Spis tabel, wykresów i rysunków

SPIS TABEL

Tabela 1. Demografia w gminie Potworów w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych).....	7
Tabela 2. Porównanie wybranych wskaźników demograficznych Gminy Potworów do wskaźników demograficznych powiatu przysuskiego i województwa mazowieckiego w roku 2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych).....	8
Tabela 3. Liczba rodzin korzystających z pomocy GOPS według głównych powodów jej przyznania w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Potworowie).....	11
Tabela 4. Udzielone zasiłki stałe, celowe i usługi opiekuńcze realizowane przez GOPS w Potworowie w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Potworowie).....	12
Tabela 5. Informacje o placówkach oświatowych na terenie gminy Potworów – rok szkolny 2023/2024 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)	14
Tabela 6. Bezrobocie w gminie Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych).....	25
Tabela 7. Wykaz dróg powiatowych i gminnych (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)	28
Tabela 8. Zestawienie gruntów na terenie gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie).....	30
Tabela 9. Zasoby mieszkaniowe gminy Potworów w latach 2019-2023 9opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych lokalnych).....	32
Tabela 10. Charakterystyka infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej na gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie).....	33
Tabela 11. Ilość odpadów zebranych z terenu gminy Potworów w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie).....	34
Tabela 12. Rodzaj paliwa wykorzystywanego na cele grzewcze w budynkach użyteczności publicznej (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie).....	34
Tabela 13. Pomniki przyrody zlokalizowane na terenie gminy (Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody https://crfop.gdos.gov.pl/ (dostęp dn. 30.04.2025r.)	37
Tabela 14. Wynikowe klasy strefy mazowieckiej dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony zdrowia (Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim Raport wojewódzki za rok 2024, Warszawa kwiecień 2025)	42
Tabela 15. Wynikowe klasy strefy mazowieckiej dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony roślin (Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim Raport wojewódzki za rok 2024, Warszawa kwiecień 2025)	42
Tabela 17. Dochody budżetu gminy Potworów w latach 2019-2023 w zł (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)	45
Tabela 18. Wydatki budżetu gminy Potworów w latach 2019-2023 w zł (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)	46
Tabela 19. Wydatki bieżące budżetu gminy Potworów wg działów (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)	46
Tabela 20. Zadania inwestycyjne realizowane przez gminę Potworów w latach 2020-2024 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie).....	49

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Struktura ludności gminy według ekonomicznych grup wieku (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych).....	8
Wykres 2. Liczba mieszkańców w poszczególnych miejscowościach położonych na terenie gminy (opracowanie własne na podstawie danych Raport o stanie gminy Potworów za 2023 rok) ...	9
Wykres 3. Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy GOPS w Potworowie w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Potworowie).....	12
Wykres 4. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wg rejestru REGON w gminie Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych)	22
Wykres 5. Podmioty gospodarki narodowej - nowo zarejestrowane i wyrejestrowane w gminie Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych).....	22
Wykres 6. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2019-2024 – porównanie wskaźnika dla Polski, województwa mazowieckiego, powiatu przysuskiego i gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych lokalnych)	23
Wykres 7. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2019-2024 - porównanie wskaźnika dla Polski, województwa mazowieckiego, powiatu przysuskiego i gminy Potworów (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych).....	23
Wykres 8. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym z terenu gminy Potworów w latach 2019-2024 (opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych lokalnych).....	25
Wykres 9. Struktura ogólna powierzchni gminy Potworów	30
Wykres 10. Dochody i wydatki budżetu gminy Potworów w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie)	48
Wykres 11. Dochody i wydatki gminy Potworów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2019-2023 (opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Potworowie).....	48

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Gmina Potworów na tle województwa i powiatu (https://pl.wikipedia.org)	6
Rysunek 2. Mapa gminy Potworów (pl.m.wikipedia.org/wiki)	27
Rysunek 3. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów (Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy Potworów)	29
Rysunek 4. Rozmieszczenie form ochrony przyrody oraz korytarzy ekologicznych na terenie gminy Potworów (www.mapa.korytarze.pl)	39